

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAKTER VE DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN
HAYRİYYE-İ NABİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

SEDA DOĞAN ÖZTÜRKCAN

İzmir
2021

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARAKTER VE DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN HAYRİYYE-İ NABİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME

SEDA DOĞAN ÖZTÜRKCAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖMER İNCE

İzmir

2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Karakter ve Değerler Eğitimi Açısından Hayriyye-i Nabi Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

12/07/2021

Seda ÖZTÜRKCAN

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26/07/2021

Tez Başlığı:

Karakter ve Değerler Eğitimi Açısından Hayyriye-i Nabi Üzerine Bir İnceleme
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 93 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2021 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 19** dir.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı

Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☒ Kaynakça dâhil, ☒ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde. ☐	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Seda DOĞAN ÖZTÜRKCAN
Öğrenci No : 2019950042
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Programı : Türkçe Öğretmenliği Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

DANIŞMAN

(Adı Soyadı, İmza, Tarih)
Seda DOĞAN ÖZTÜRKCAN
26/07/2021

(Unvan, Adı Soyadı, İmza/ Tarih)

Doç. Dr. Ömer İNCE

26/07/2021

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Lisans öğrencilik yıllarımdan beri sevdiğim saydığım önce hocam, sonra iyi bir dost, yol gösterici, arkadaş, meslektaş olarak hayatımın iyi-kötü her döneminde hep yanımda olan Üniversitemle beni hoca ve öğrenci olarak tekrar buluşturan saygıdeğer Hocam Doç. Dr. Ömer İNCE'ye danışmanım olarak bana rehberlik ettiği için teşekkür ederim.

Fakültede ders verdiğim dönemlerden yüksek lisans dönemine tanımaktan onur ve gurur duyduğum, bilgi ve deneyimlerini bizimle paylaşan Hocam ve can dost Doç. Dr. Nevin AKKAYA'ya, Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet AKKAYA'ya, Anabilim Dalımız Başkanı Doç. Dr. Seçkin AYDIN'a ve kendileri şahsında tüm Anabilim Dalı hocalarıma teşekkür ederim.

Bu süreçte yakinen tanıdığım genç meslektaşlarım olarak her zaman yanımda bulduğum destek ve yardımlarını gördüğüm Hakan ÇİVGİN ve Devrim Sıla KARA'ya en kalbi sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında yanımda duran yaptığım çalışmalarda beni yüreklendiren aileme; başta babam Tahir DOĞAN olmak üzere biricik kardeşim Funda MUTLU ve eşi Şenol MUTLU'ya, Kadim aile dostlarım Cem ve Sermin ÖNSAL'a can dostum Serpil DAĞISTAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans sürecinde meslek hayatım ile öğrencilik hayatımı aksatmadan sürdürmem konusunda ve zor karantina günlerimde destek ve yardımlarını gördüğüm Karşıyaka Gazi Anadolu Lisesi Müdürlüğüne, öğretmen arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

En özel teşekkür de şu an bu başarıyı göremeyen, birlikte yakalandığımız Covit 19 illetine yenik düştüğü için kaybettiğim, bana kötü bir 24 Kasım 2020 sürprizi yaşatan merhum eşim Ömer Öztürkcan'a... Yerinde huzurla uyu ve dinlen... Ruhun şâd olsun...

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem	1
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri.....	2
1.4. Sınırlılıklar	2
1.5. Tanımlar.....	2
BÖLÜM II.....	9
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	9
2.1 Karakter Eğitimi.....	9
2.1.2. Karakter Eğitiminin Tarihçesi.....	9
2.1.3. Türkiye'de Karakter Eğitimi	10
2.1.4. Karakter Gelişimi ve Eğitimi (Aile, Çevre, Okul)	10
2.2. Değer Eğitimi	11
2.2.1. Değer Eğitimi Nedir?	11
2.2.2. Değerlerin Önemi, Özellikleri.....	12
2.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması.....	13
2.2.3.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması	13
2.2.3.2. Rokeach Değer Sınıflandırması	13
2.2.3.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	14
2.2.3.4. Fichter'in Değer Sınıflandırması	16
2.2.3.5. Nelson'un Değerler Eğitimi Sınıflandırması	16

2.2.3.6.Clare W. Graves’ın Değer Sınıflandırması	17
2.2.3.7.Erol Güngör’ün Değer Sınıflandırması	17
2.2.3.8.Taşkır- Ketenci’nin Değer Sınıflandırması	17
2.2.3.9.Bülent Dilmaç’ın Değer Sınıflandırması	18
2.2.3.10.Ülken Değer’in Sınıflandırması	18
2.2.3.11. Akbaş’ın Değer Sınıflandırması.....	19
2.2.3.12.Acat ve Aslan’ın Değer Sınıflandırması	19
2.2.3.13.Aydın’ın Değer Sınıflandırması	19
2.2.4. Değer Eğitiminin Amaçları	22
2.2.5. Değer Eğitiminin Temelleri	22
2.3. Karakter ve Değerler Eğitimi	24
2.3.1. Karakter ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları	24
2.3.2. Karakter ve Değerler Eğitiminde Strateji, Yöntem Ve Teknikler.....	26
2.3.3. Karakter ve Değerler Eğitiminde Edebi Eserleri Kullanma.....	26
2.4. Klasik Edebiyatımızda (Nasihatnamelerde) Karakter ve Değerler Eğitimi	28
2.5. Nabi ve Nasihatname	31
2.6. Nabi-i Hayriyye Konusunda Yapılan Çalışmalar	32
2.7. Nabi Hayatı Eserleri.....	35
2.8. Hayriyye-i Nâbî’de Karakter ve Değerler Eğitimi.....	40
BÖLÜM III	43
YÖNTEM.....	43
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni	43
3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar	43
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları	43
3.4. Verilerin Analizi.....	43

3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği.....	44
3.6. Araştırmacının Rolü	44
BÖLÜM IV	45
BULGULAR.....	45
BÖLÜM V	76
KAYNAKÇA.....	78
EK 1.	80

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Rokeach' a Göre Değer Sınıflandırması.....	13
Tablo 2. Geleneksel Değerler.....	19
Tablo 3. Modern Değerler.....	20
Tablo 4. İslami Değerler.....	20

ÖZET

KARAKTER VE DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN HAYRİYYE-İ NABİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Eğitim, ulusal değerler ve menfaatler ön planda tutularak ulusun varlığının devamı için bireylerin yetiştirilmesidir. Sosyal bir varlık olan insan yaşadığı toplumla etkileşime girdiği süre boyunca birtakım değerler ortaya çıkar ve bu değerler toplumsal hayatı düzenler. Toplumun bireylerde bulunmasını istediği karakter ve değerler yetişen bireylere kazandırılır. Karakter ve değerler eğitimi, insanlara güzel ahlak kazandırmak, toplumdaki düzeni devam ettirmek için vardır. Değerler yozlaşıp bozulduğunda toplum da bozulur.

Klâsik Türk edebiyatının 17. yüzyıl şairlerinden olan Nâbî aynı zamanda, 17. Türk edebiyatının hikemî üsluptaki en büyük temsilcisidir. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ekonomik siyasi ve idârî anlamda güç kaybı yaşamasına rağmen, edebî faaliyetler yönüyle gücünü devam ettirdiği görülür. Her yönüyle buhranlı bir asrın şairi olan Nâbî, çağının içine düştüğü şartların sebebi olarak ahlaki çöküntü ve değerlerin yozlaşması olarak görür.

Karakter ve değerler eğitimi son dönemde üzerinde durulan ve önemi gittikçe artan bir konudur. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek günümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Bize özgü temel insani özelliklerimizi oluşturan milli değerlerimiz, kuşaklarımıza tanıtılması ve öğretilmesi gereken bir husustur. Bu eserlerde yer alan bilgiler dün olduğu gibi bugün de hayatımızın rutin akışında karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada özgüven sağlayan kudretin kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Hayriyye-i Nabi adlı eser de geçmişten gelen ve İslam kültürü içerisinde yoğrulup şekillenmiş ideal insan tipi karakteri çizilmiştir. Günümüzde çocuklarımıza kazandırmak istediğimiz bu karakter ve değerler eğitiminin incelenen eserde ne derecede ve nasıl yer aldığının tespitinin yapılması günümüz toplum değerlerinin temelini bilmesi ve anlaşılması açısından önemlidir. Hayriyye-i Nabi, içerdiği karakter ve değerler eğitimi özellikleriyle incelenerek bireyin kişisel özelliklerine nasıl olumlu katkılar sağlayabileceği ve karakter ve değerler eğitiminin bireye neler katacağını gösteren bir çalışma yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karakter ve değer eğitimi, nasihatname, Hayriyye-i Nabi.

ABSTRACT

A STUDY ON HAYRİYYE-İ NABİ İN TERMS OF CHARACTER AND VALUES EDUCATION

Education is the extraction of national values and interests for those who plan millet education. In its interaction with life as social life, some values emerge and this is social life. are colored with markings and colors on their maps. There are characters and values for fine tuning. As values degenerate and degenerate, society degenerates.

Nâbî, one of the 17th century serials of the classical Turkish character, is the same 17th Turkish greatest representation. Although the Ottoman Empire experienced a loss of power in the economic, political and administrative sense in this century, it is seen that it continued its power in terms of literary activities. Nâbî, who is the poet of a century that was in crisis in all aspects, sees moral collapse and corruption of values as the reason for the conditions of his age.

Character and values education is an issue that has been emphasized recently and its importance is increasing. Its roots are in our traditions and our past, its trunk and branches are fed from these roots and reach our day and tomorrow. Our national values, which constitute our unique basic human characteristics, are an issue that should be introduced and taught to our generations. The information contained in these works is considered as the source of the power that provides self-confidence in coping with the problems we face in the routine flow of our lives today, as it was in the past. In the work called Hayriyye-i Nabi, the ideal human type character from the past and kneaded and shaped in Islamic culture is drawn. It is important to determine to what extent and how this character and values education, which we want to teach our children today, takes place in the studied work, in terms of knowing and understanding the basis of today's society values. Hayriyye-i Nabi will be examined with the characteristics of character and values education it contains, and a study will be conducted showing how it can contribute positively to the personal characteristics of the individual and what character and values education will add to the individual.

Keywords: Character and value education, advicebook, Hayriyye-i Nabi.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Bu çalışmada karakter ve değer eğitimi üzerinde durulmuştur. Toplumları millet yapan bu değerler klasik edebiyatımız çerçevesinde sorgulanarak Hayriyye-i Nabi adlı eser karakter ve değer eğitimi açısından incelenmiştir. Günümüz değerlerine ait bulguların izleri sürülmüştür.

1.2. Amaç ve Önem

Eğitim, bir ulusun varlığının devamı için bireylerin ulusal niteliklere uygun şekilde yetiştirilmesidir. Bu sistemde ulusal menfaatler ve değerler ön planda tutulmalıdır. Sosyal bir varlık olan insan yaşadığı toplumda sürekli etkileşim içindedir. Bu etkileşim sonucunda toplumsal değerler ortaya çıkar. Değerler toplumsal hayatı düzenlemede etkin bir role sahiptir. Her bireyde bulunması amaçlanan özellikler yani karakterler toplum içinde yetişen bireylere kazandırılır. Karakter ve değerler eğitimi, insanlara güzel ahlak kazandırmak, toplumdaki düzeni devam ettirmek için vardır.

Karakter ve değerler eğitiminde ve aktarılmasında edebi metinler önemli bir araçtır. Edebi eserler iyiyi, doğruyu estetik bir kaygı ile dolaylı olarak sunduğu için etkili ve önemlidir. Edebi eserlerin çoğu insanları çeşitli bakımlardan eğitmek, sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü- duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma-dayanışma, temizlik, doğruluk-dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat-merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlık gibi değerleri kazandırabilmek için yazılmıştır: Hayriyye- i Nabi gibi.

Hayriyye-i Nabi karakter eğitimi ve bahsi geçen değerler açısından incelenerek bireyin kişisel özelliklerine nasıl olumlu katkılar sağladığı ve ideal insan tipinin özelliklerinin yani karakter ve değerler eğitiminin çocuk eğitimine nasıl yansıdığını gösteren bir çalışma yapılacaktır. Nabi' nin şiirle düşüncüyü birleştirip özdeşleştiği hikemi tarzla, gelişen yeni bir toplum yeni bir birey anlayışı dolayısıyla ideal toplum ve ideal insan düşünün edebi bir eser yardımıyla nasıl kurgulandığı bu tezle birlikte irdelenecektir.

Karakter ve değerler eğitimi son dönemde üzerinde durulan ve önemi gittikçe artan bir konudur. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden

beslenerek günümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Bize özgü temel insani özelliklerimizi oluşturan milli değerlerimiz, kuşaklarımıza tanıtılması ve öğretilmesi gereken bir husustur. Bu eserlerde yer alan bilgiler dün olduğu gibi bugün de hayatımızın rutin akışında karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada özgüven sağlayan kudretin kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Hayriyye-i Nabi adlı eserde geçmişten gelen ve İslam kültürü içerisinde yoğurulup şekillenmiş ideal insan tipi karakteri çizilmiştir. Günümüzde çocuklarımıza kazandırmak istediğimiz bu karakter ve değerler eğitiminin incelenen eserde ne derecede ve nasıl yer aldığının tespitinin yapılması günümüz toplum değerlerinin temelini bilmesi ve anlaşılması açısından önemlidir. Bu yüzden çalışmada edebi metinlerin karakter eğitimindeki yeri sorgulanıp Hayriyye-i Nabi adlı eser değerler eğitimi bağlamında incelenecektir.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Araştırma problemi “Hayriyye-i Nabi’de profili çizilen ideal insan tipinin taşıdığı karakter ve değerler bakımından günümüz değerlerine ait bulgu ve yorumları nelerdir?” olarak tanımlanmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

Karakter ve değer eğitimi “Hayriyye-i Nabi” bağlamında incelendiği için çalışma evreni sadece bu eserle sınırlı tutulmuştur. Bu inceleme İslami motiflere de yer verdiği için Erol Güngör’den hareketle Spanger ve Aydın’ın karakter ve değer eğitimi tasnifleriyle zenginleştirilerek yeni bir sınıflandırma yapılacaktır.

1.5. Tanımlar

Kişilik; Bireyin toplum içerisindeki değer ve itibarını konumlandıran şahsiyet/kişilik, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük’te “Bireyin ruhsal ve toplumsal tepkilerinin tümüne verilen ad; bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü, şahsiyet” karşılığıyla (TDK 2019) verilmektedir. Latince Persona kelimesinden gelen kişilik karşılığı olarak kullanılan personal sözcüğünün asıl anlamı eski Roma ve Yunan tiyatrolarında oyuncuların yüzlerine taktığı maskeye verilen isimdir. İngilizcede de personality olarak ifade edilir.

Şahsiyet, bireyin merkeze aldığı değerlerin davranış haline gelerek dışa vurulması ve somutlaştırılarak davranışa dönüştürülmesidir. (Ulusoy, 2019, s.21) Bu konuda kaynaklarda birbirine yakın ifadeler görülmektedir. Kişilik/şahsiyet bir kimseye özgü belirgin özellik,

manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü, ya da insanlara yakışacak durum ve davranışlar olarak tanımlanır (Genç ve Beldağ; 2020, s.27).

Kişilik, toplumda insanların hayatları boyunca genetik veya aileden soya çekimlerle beraber eğitim yoluyla sahip oldukları özelliklerin ve sergilediği davranışların bütünüdür. Tüm insanlardan fiziksel ve psikolojik özelliklerinden gelen kişilik özelliklerinin yanı sıra içinde yaşadığı toplumda bulunan sosyal kural normları, ilkeleri, değerleri ve sosyal ilişkiler gibi toplumsal davranış ve kalıp özelliklerini de kişiliklerinde yansıtmaları beklenen bir gerçekliktir. Bu sebeplerledir ki kişilik, insanı fiziksel ve ruhsal yönden bir bütün olarak ele alır. İnsanların içinde bulundukları sosyo-kültürel yaşam içinde ortaya koydukları davranışların ve özelliklerin toplamıdır. Bireyin yaşamında somut davranış kalıplarına dönüştürdüğü bu somut fiziksel davranışların sebebi toplum tarafından kişinin ruhsal özellikleriyle ilişkilendirilir. Kişilerin davranış kalıpları sosyo-kültürel çevreleri yanında yaş, cinsiyeti gibi biyolojik ve psikolojik yapıları ile de ilişkilidir. Bireylerin toplumlara özgü sosyal kurallar ve değerler ile uyumlu yaşamaları toplumca onaylanmış ve kabul görmüş bir kişilik olarak bilinir.

Bireylerin genetik özelliklerinin kişilik oluşma ve gelişmesinde etkili olduğu kabul edilir. Ancak bireyin kişiliğinin gelişmesinde eğitim ve içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevre faktörlerinin de kişilik pekişme ve şekillenmesinde önemli bir yere sahip olduğu kabul edilir. Toplumsal bir sorumluluk olarak, ideal bir toplum için toplumun temel yapısı olan, sağlam karakterli ve gelişmiş kişiliğe sahip bireylerin yetiştirilmesi için küçük yaşlardan itibaren eğitim yoluyla çocuklar gençler başta olmak üzere iyi bir ahlak, karakter ve değer eğitiminin de verilmesi gerekmektedir.

Kişilik sadece eğitim ve ailenin sınırları içinde ele alınan bir husus olmayıp aynı zamanda psikoloji biliminin de önemli alanlarından biridir. Kişilik psikolojisine göre; kişilik bireyleri diğer bireylerden ayıran kişiye özgü olan ve örgütlenmiş, duygu, düşünce, toplumsal davranışları bütün olarak tanımlayıp ele almaktadır (Kağan ve Yılmaz, 2020, s.3).

Toplumsal normlara göre birey davranışlarını açıklamak için geliştirilen pek çok kuram vardır. Bunlardan bazıları psiko-analitik yaklaşım, insancıl yaklaşım, biyolojik yaklaşım, bilişsel yaklaşım, sosyal öğrenme yaklaşımı, ayırt edici yaklaşım gibi kuramlardır. Bu yaklaşımlarla bilim insanları kişilerin toplum içerisinde dışavurdukları davranışlarını, kişilik farklılıklarının temel nedenlerine inerek açıklama getirme çabasında olmuşlardır.

Temel insan nitelikleri bakımından diğer insanlarla davranış benzerlikleri bulunsa da gerçekte her birey ayrı birer insan olarak herkesten farklıdır. Bu bağlamda bireylerin sahip

oldukları kişilik yelpazesi çok geniş ve sonsuz derecede çeşitlidir. Kişilik konusunda toplumsal yaşamda gözlenen bu çok çeşitlilik insanlar için ayırt edici özelliktir.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra kişilik; kalıtsal kazanımlar yanında olgunlaşma, eğitim ve öğrenme yanında toplumsallaşma süreçleriyle gelişmekte ve biçimlenmektedir sonucuna varmaktayız. Kişiliğin olgunlaşma süreci, var olan ama gelişemeyen yetilerin bir düzeye ulaşmasıdır. Öğrenme ve toplumsallaşma ise çevrenin sağladığı eğitim ve deneyimlerle birlikte yaşamın içerisinde bireysel davranışların sentezlenerek biçimlenmesi ve toplumda karşılık bulmasıdır.

Kişilik oluşumunun sonuca ulaşmasında birçok boyut ve aşama vardır: Karakter, Mizaç ve Benlik

Karakter; Karakter kelimesi dilimize Fransızcadan geçmiş olup aslı “caractere” kelimesidir. Karakter kelimesi TDK “Güncel Türkçe Sözlük”te karakter tanımı olarak bazı özelliklerine dikkat çekilerek izah edilmiştir.

İsim soy bir kelime olarak Fransızca (caractère) karakter:

1. Ayırt edici nitelik.

2. Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik, öz yapı, ıra, seciye:

"Yıldız'ın iyi bir eğitimi, kuvvetli bir karakteri var." - Aka Gündüz

3. Bir kimsenin veya bir insan grubunun tutumu, duygulanma ve davranış biçimi:

"Pek uysal, tatlı, neşeli karakterine rağmen dostum kavgacıdır." - Refik Halit

Karay

4. Basımda harf türü.

5. Edebiyat Bir eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kimse.

6. Felsefe Bireyin kendi kendine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve hareketlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özellikler bütünü karşılamalarıyla verilmiştir.

Sözlükler dışında bilimsel eserlerde de ele alınan karakter kelimesine karşılık olmak üzere değişik karşılıklar verilmiştir. Karakteri bir anlamda tanımlayan bilim insanlarının bazılarına ait görüşleri şu şekilde verebiliriz. Karakter: Bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen özellikleri olarak tanımlanır (Genç ve Beldağ; 2020, s.27). Karakterin kişiliğin bir parçası ve özelliği olması hasebiyle kişinin davranışları, iyi yahut kötü olarak yorumlayıp değerlendirildiğinde kişilik özelliklerinin davranış veya tutum boyutu karakter adını alır (Ekşi ve Katılmış, 2020, s.6).

Bu yaklaşım biçimlerinden hareketle karakter; insanın davranış, tutum ve değerleriyle bütünleşen kişiliğinde izler bırakan sabit ve kalıcı özelliklere vurgu yapan bir yapıdır.

Toplumsal yaşamda bireylerin karşılaştıkları olaylara karşı geliştirdikleri tepki verme biçimleri yanında iyi veya kötü olarak nitelenen davranış kalıpları bireylerin karakterleri olarak algılanır. Somut davranış kalıbı olarak dışarıya yansıyan davranış kalıpları, ait olduğu ve birlikte yaşadığı toplumsal normlarla çatışmıyorsa bireyin karakterli olduğu kabul edilir. Bu anlamda karakter bir şekilde insanların toplumsal yaşamda sosyo-kültürel ilişkilerini düzenlemesinde ortaya çıkan bir olgudur. Kişinin aldığı eğitimi istendik davranışa dönüştürmede gösterdiği çaba ve yetenek kişinin karakter niteliklerinin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. İyi karakter niteliklerine sahip olma, bireyde kendiliğinden oluşmaz. İyi karakter ancak çocuklara ve gençlere verilen sürekli eğitsel uygulamalarla mümkündür. Bu eğitsel faaliyetlerin içeriğini de çocuklara ve gençlere verilen ahlak, karakter ve değer sisteminden oluşur.

Bireyin özbenliğinde sahip olduğu ahlak ve değer sisteminden ortaya çıkan somut davranış kalıpları kişinin karakterini de yansıtan özelliklere de sahiptir. Birey için söz konusu olan karakter toplum normlarına göre olumlu ya da olumsuz olarak nitelenir. Topluma yansıtılan davranış kalıbının algılanış biçimi bireyin toplum açısından yararlı veya zararlı da olabileceği şeklinde olgunlaşır. Karakter, bireylerin toplum norm ve değerleri açısından gösterdiği olumlu özelliklerin bir ifadesidir. Bu bağlamda karakter, bireyin topluma yararlı olabildiği tutum ve davranışları öne çıkaran öğrenilmiş bir tutumdur.

Birey açısından karakter kazanım ve olgunlaştırılması süreci ilk yaşlardan itibaren sosyal yaşantılar sunucunda bir takım değer yargılarının benimsenmesi ile gelişir ve şekillenir(Ulusoy, 2019, s.42). Bu sebeple toplumsal süreklilik açısından karakter eğitiminin çocuklarımıza ve genç kuşaklarımıza yaşamın her aşamasında pekiştirici ve destekleyici eğitimlerle verilmesinde yarar vardır.

- Mizaç/huy; Mizaç/Huy kelimeleri dilimize Arapça ve Farsça'dan geçmiş olup, Kutadgu Bilig metinlerinde geçen Türkçe "kılınç" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça bir isim olan mizaç kelimesi TDK "Güncel Türkçe Sözlük"te: Huy, yaratılış, tabiat, karakter karşılığıyla verilmiştir. Arapça Mizac:

1. Huy, yaradılış, tabiat, karakter:

"Bilmem buna aceleci mizacım müsaade edecek mi?" - Necip Fazıl Kısakürek

2. Eskimiş İnsan vücudunun fizyolojik yapısı, sağlık.

Huy, mizaç ve kılınç kelimeleri arasındaki anlam sınırlarını ayırdedici bir şekilde sınırlandırmak oldukça güçtür. Müteradif kelimeler olarak ele alınabilecek olan bu kökenleri farklı dillere ait kelimelerden “huy” Farsça isim soy bir kelimedir. TDK “Güncel Türkçe Sözlük”te bu kelimeye karşılık olmak üzere:

1. İnsanın yaratılış ve ruh özelliklerinin bütünü, mizaç, tabiat:

"Can çıktıktan sonra da huy, adamı kolay kolay terk etmiyor." - Reşat Nuri Güntekin

2. Alışkanlık:

"Bu günden sonra geceleri dolaşma huyu edindim." - Reha Mağden

Mizaç, huy gibi kelimelerin yukarıda verilen sözlük anlamlarının yanında akademik ve bilimsel çalışmalarda da bazı yaklaşım ve tanımlamalarına rastlamaktayız. Gerek sözlüklerde gerek bilimsel çalışmalarda ve toplumsal kullanımlarda kelimelerin birbirine yakın adeta içi çe anlamlar şeklinde verilir kullanıldığı görülmektedir.

Mizaç, insanın yaratılış ve ruhsal özelliklerinin, kendine özgüllüklerinin tümü, içgüdü durumunu almış vazgeçilemeyecek alışkanlıkları olarak tanımlanabilir(Genç ve Beldağ, 2020,s.27). Kişiye özgü oldukça sınırlı, belirli duygusal tepkilerin nitelik ve nicelik bakımından değişmesidir(Ulusoy, 2019, s.33).

Mizaç gerçekliği kalıtımla belirlenmekte ve insanın yaratılışı anlamına da kullanılmaktadır. Bireylerin neşeli, sıkılgan, dışa dönük, içe dönük, karamsar, utangaç olması mizaç özelliklerinden birkaçıdır.

Bireyler için mizaç tepki biçimi ile ilgilidir, yapısaldir ve değişmez özellikler taşır (Sağlam, 2020, s.11).

Mizaç/huy bireyin hayatı boyunca değişmeyen karakteristik özellikleridir. İnsanların doğumuyla birlikte dünyaya getirdikleri kodlardır. Bu açıdan değerlendirildiğinde mizaç, kişi duygularının bir bütünü olarak da algılanabilen çevreye tepki vermeyi sağlayan bir alışkanlıktır. Bir başka söyleyişle mizaç; bireyin yaşantısı sonucu oluşan değişik durumlar nedeniyle ortaya çıkan özgün farklılıklardır.

Benlik; Türkçe isim soy bir kelime olan “benlik” kelimesi TDK “Güncel Türkçe Sözlük”te iki anlam özelliğiyle verilmiştir.

1. Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet:

"Küçük veya büyük çapta ama mutlaka dürüst, namuslu bir iş adamı olmak hırsı bütün benliğini sardı." - Tarık Buğra

2. Kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur.

Sözlük anlamları yanında bilimsel çalışmalarda kavramsal anlam olarak: Benlik kavramı kişinin kendine yönelik bakış açısı, kendini zihninde canlandırmasıdır (Kağan ve Yılmaz, 2020, s.89). Bir başka karşılık olarak da: Kişiliğin öznel yanını ve özünü oluşturan benlik, insanın kendi kişiliğine ilişkin kanılarının toplamı, kendini tanıma ve değerlendirme biçimidir (Sağlam, 2020, s.11).

Benlik kavramı kişinin kendine özgü düşüncelerini tanıması ve değerlendirmesidir. Bireyin kendini gözleyen, özdenetimle kendi davranışlarını yargılayan, dışa vurduğu davranışlarını bir düzene koyup yöneten bir iç güçtür. Bireyin amacının ne olduğu, bireysel olarak güç yeterliği ve neler yapılabileceği, güçlü/güçsüz yanlarının ne olduğu gibi sorulara cevap bulma çabalarının bütünüdür.

Kişinin topluma yansıttığı benlik algısı toplum içinde yer alan diğer kişilerle de ilişkilerinin boyutlarını belirler. Yaşama bakış açısı diğer toplum bireyleriyle girdiği ilişki ve iletişim biçimlerinde hoşgörölü, yardımsever, işbirliğine açık olup olmayacağı konusunda çevresine çeşitli mesajlar verir.

Değer; Türkçe isim soy bir kelime olan değer, kişi veya nesnelerin önem ve göreceli kıymetini ifade eden soyut bir kelimedir. “Değer” kelimesi TDK “Güncel Türkçe Sözlük”te zengin ve çeşitli anlam özellikleriyle verilmiştir.

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet:

"İnsan bir şeyin değerini ondan yoksun kalınca anlıyor." - Halikarnas Balıkcısı

2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha, valör:

"Bildiği bütün Fransızcayı toparlayarak vitrindeki kravatın değerini sordu." - Nazım Hikmet

3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet.

4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse:

"Bence ziyan olmuş, eski deyimiyle heder olmuş bir değerdir." - İhsan Oktay Anar

5. (Felsefî bir terim olarak) Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.

6. (Matematik bir terim olarak) Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayısı ile anlatımı.

7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü:

"Edebiyat, sanat, fikir, ilim ve başlıca değerlerimize toptan bir bakış lütfeder misiniz, efendim!" - Ahmet Kabaklı

Günlük yaşamda insan iletişim ve ilişkilerinde yaygın bir kullanım alanına sahip olan “değer” kelimesi, çeşitli bilim dallarında da terim anlamıyla kullanılmıştır. Sözlük anlamları dışında bilimsel çalışmalarda kelimeye karşılık olarak verilen anlam ve yaklaşım biçimlerine örnek olmak üzere: Değer; bir toplum, bir inanç ve ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşanılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural veya kıymettir (Genç ve Beldağ, 2020, s.27). Değerler, milli ve küresel gelişim elverişli olan hayat prensiplerini yönlendiren, hayata yön, dayanma gücü, yaşama sevinci, mutluluk vb. getiren olgudur (Ulusoy, 2019, s.65). Dünyaya gelen her insan kendini bir toplum ya da topluluk yani önceden kurulu bir yapı içinde bulur. (Kağan ve Yılmaz, 2020, s.18). Birey bir nesne olarak yetişme sürecinde içine doğduğu bu yapının etkisini üzerinde hisseder. Kişiler bireysel yaşamlarını toplumsal yaşam normlarıyla çatışmadan sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için bazı inanç ve değerler geliştirir.

Bireyin içinde yaşadığı toplumsal norm ve değerlerle birlikte başka kişilerle birlikte yaşama mecburiyeti bireyi önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde hayatını sürdürmek zorunda bırakır. Toplum içerisinde huzurlu ve mutlu bir yaşam için kişinin içinde bulunduğu toplumsal değerleri benimseyip uyması beklenir. Değerler bir toplumun kendi varlık sebebi, birlik ve devamını sağlamak için üyeleri tarafından korunması beklenen doğru ve gerekli olarak kabul ettiği ortak düşünce ve topluma özgü milli bir amaçtır.

Toplumun devamlılığı ve toplumsal huzur barış ve güven açısından değerlerin korunması yanında uygulanması da önemlidir. Sosyo-kültürel değerler; her toplumun kendi inanç, ahlak algısı, evrensel bakış açılarını belirleyip toplumu bunlarla yaşatma ve ayakta tutma işlevi görür. Değer, geçmişten günümüze aktararak gelmiş, günümüzden de gelecek nesillere aktarılacak deneyimler bütünüdür. Değerlerin kaybolmaya başladığı ya da yozlaştığı ortamlarda toplumlarda kaos ve şiddet ortaya çıkar. Bu sebeple yetiştirilen bireylerin karakterlerinin sağlamlığı, ahlak ve değerleri iyice özümsemiş olmaları toplum ve devletin sürekliliğini sağlar.

Bireyler yaşadıkları topluma ait özgün değerleri, davranış kalıplarını, toplumsal kuralları önce ailesinde daha sonra da eğitim sürecinde okulda, okul dışı ortamlarda görerek içselleştirir. Bireyin aldığı her tür eğitim ve okuduğu kitaplar da gerekli ve önemli değerleri toplumun geleceği olan çocuklara ve gençlere verme yönünde etkili olur.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 Karakter Eğitimi

2.1.1. Karakter Eğitimi Nedir?

İlk ve kapsayıcı karakter eğitimi çalışmaları ABD’de çıktığını ve giderek diğer ülkelere yayılıp geliştiğini görmekteyiz. Ülkeler bazında çeşitli uygulamalar olsa da “iyi vatandaş” yetiştirmek ortak amaçtır. Her toplum için karakter eğitimi ve gelişimi önemlidir ve toplumun huzurlu olması için bu eğitimin verilmesi aile, çevre ile eğitimcilere düşmektedir.

Karakter eğitiminin amacı, çocukları ve bireyleri anlayışlı, ahlaki değerleri olan, doğru işler yapan bireyler olarak yetiştirmektir ki bu görevi üstlenen aile, çevre ve eğitimciler bu görevi yerine getirirken kendilerinin örnek olmalarının yanında edebi eserlerin çocuklar ve gençler tarafından okunarak bir katarsis bir duygusal arınma sağlanarak karakter eğitiminin verilmesine katkıda bulunurlar.

Karakter eğitimi, insanların temel etik değerleri anlaması, önemsemesi ve onlar doğrultusunda davranması için gösterilen kasıtlı çabalar olarak değerlendirilebilir (H.İ. Sağlam, 2020, s. 83).

Geleneksel yaklaşımda karakter geliştirmede alışkanlık, taklit, ödüllendirme, cezalandırmanın önemli olduğu ve ahlaki değerlere çocukların ve gençlerin tek başlarına ulaşamayacakları düşüncesi hakim olduğu için yönlendirecek yetişkin ve eğitimcilere gerek vardır. Edebiyat ve tarihten seçilen metinler, okutulan kitaplar erdemlerin, değerlerin öğretilmesinde ve karakter gelişiminin sağlanmasına uygun bir eğitim materyali olarak kabul edilir.

2.1.2. Karakter Eğitiminin Tarihçesi

Batı Edebiyatında karakter eğitimi ilkçağ filozoflarına kadar uzanan bir yelpazede ele alınabilir. Aristoteles Nikomakhos’a Etik’te “insan için iyi”nin ne olduğunu soruşturarak başladığı eserinde kent için iyi olanla soruşturmayı birleştirir. Karakter eğitimi çalışmalarında da genellikle Aristoteles, Kant ve Dewey’in anlayışı örnek olarak gösterilmektedir. Kant’a göre insan eğitilmesi zorunlu olan ve ancak eğitimle insanlaşan bir varlıktır. Eğitimde amaç insan kişiliğinin oluşması ve iyi insan olabilmesidir. Dewey’ e göre ise eğitim yaşam boyu süren bir eylem olduğu için öğrenme yaparak ve yaşayarak elde edinilir.

Yazılı Türk Edebiyatında ise bu konudaki ilk ifadeler Orhun Abidelerinde görürüz. Bu yazılı anıtlarda öncelikle halk ve hükümdarın karakterlerinden söz edildiğini görmekteyiz. Aynı şekilde Orhun Abidelerinden yüzyıllar sonra yazılan Kutadgu Bilig’de de karakteri sağlam, erdemli kişilerden oluşan bir toplum ve ülkenin tasviri yapılır.

Karakter Eğitimi yaklaşık 17. yüzyıldan başlayarak eğitim kurumlarının temel işlevi olarak görülmüştür. 17 yüzyıl İngiliz filozofu John Locke karakter gelişimi için eğitimi savunur. 19 yüzyılda John Stuart Mill “Karakter gelişimi sosyal problemlere çözüm ve değerli bir eğitim idealidir.” derken Herbert Spencer “Eğitimin amacı için karakter inşası gereklidir.” demiştir (Ulusoy,2019, s.45).

Günümüzde ABD eyaletlerinin yarısından fazlasında karakter eğitimini teşvik eden yasalar vardır ve bu eğitimi desteklemek için federal fon oluşturulmuştur. Avrupa ülkelerinde de Avrupa Birliği Vatandaşlığı çerçevesinde desteklenen birçok sivil toplum kuruluşunun desteğiyle Avrupalılık kimliği gibi kavramları ve düşünceleri güçlendirici çalışmalar da yapılmaktadır.

2.1.3.Türkiyede Karakter Eğitimi

Türkiye’de karakter eğitimi aile ortamında geleneksel yöntemlerle her ortamda devam edegelmiştir. Bilimsel anlamda karakter eğitimi üzerine bugün bilimsel araştırmalardan olmak üzere makale, tez ve kitap/ kitap içi bölüm yazımı olarak devam etmektedir. Yeni bir araştırma alanı olarak niteleyebileceğimiz bu konuda çok fazla yayın bulunduğunu söylemek güçtür. Bu konuda verilen ilk yayınların başlangıcını 2000 yılından sonrası olarak verebiliriz. Çünkü daha önceki tarihlerde sadece 1991 ve 1992 yıllarında bilimsel anlamda birer tane yüksek lisans tezi yapıldığı görülmektedir.

2.1.4.Karakter Gelişimi ve Eğitimi (Aile, Çevre, Okul)

İnsan, sosyal bir canlı olarak yaşamının her döneminde aileye ve topluma ihtiyaç duyar. İnsan gerçek anlamda sosyal bir varlık olabilmeyi ancak toplum içindeki yaşantısıyla sağlayabilir. Topluma uyum sağlama ve toplumsallaşma sürecinde olan çocuğun karakteri çevresindekilerin kendine karşı sergiledikleri tutum ve davranışlara göre şekillenir. Çocuklar ailede, okulda ve çevrede kazandıklarını öğrenme sürecine yansıtarak davranış kalıplarına dönüştürürler.

Aile, okul ve çevre, çocukların karakter gelişimi döneminde üstlendikleri rollerinde bireysel, toplumsal, küresel ve dijital düzeydeki sorumluluklarının farkında olmaları gerekir,

sorumluluk almadıkları takdirde doğacak boşluklar toplumun ve bireylerin hoşuna gitmeyecek şekilde bir sonuca ulaşabilir.

Aile; okul ve çevreye göre çocuğun karakter eğitimi konusunda daha etkindir. Çünkü çocuğun karakteri birçok boyutuyla 4 ya da 5 yaşlarına kadar gelişir ve bu süreçte çocuk aile bireyleriyle birlikte yaşamaktadır. Her zaman yanında ve yakınında çocuğun davranış kalıplarını yöneten ve yönlendiren aile bireyleri bulunur. Çocuk aile kurumu içinde ilk davranış kalıplarını ve bu davranış kalıplarına uygun doğru veya yanlış sınıflamasını öğrenmeye başlar. Çocuğun karakterinin temeli böylece aile kurumunda atılmaya başlanmış olur.

Günümüzde çocukların karakter gelişiminde ailelerin daha çok sorumluluk alması beklenirken genellikle anne ve babanın çalışan bireyler olmaları durumunda bu sorumluluk çocuğun bakımını üstlenen kişilere, öğretmenlere ve eğitim kurumlarına kalmaktadır. Karakter eğitiminde dürüstlük, sorumluluk, okuma-yazma, bireylerin kendini sorgulama yeterliliği ile ilgili çalışmalar okullarda daha kapsamlı çalışılabileceği için bu görev, aileden çok okulların görevi olarak düşünülmektedir.

Karakter gelişimi yaşam boyu bireyin fiziksel, sosyal çevresinde hayata geçirdiği ve devam ettirdiği etkileşimlerle sağlanmaktadır. Çocuklar okula başladıktan sonra çevreleri de giderek genişler. Aile dışında gördükleri ve yaşadıkları, tanık oldukları olaylar onların karakter gelişimine katkıda bulunur. Çevre arkadaş ve akran grubu yoluyla çocukların karakter gelişiminde etkili olduğu bilinen bir gerçekliktir.

2.2. Değer Eğitimi

2.2.1. Değer Eğitimi Nedir?

Toplumsal yaşamda rol model konumundaki erişkin bireyler çocukların ve gençlerin eğitiminde toplumsal değerlerin kazandırılmasında önemli role sahiptirler. Çocukları ve gençleri eğitirken bir bütün olarak düşünüp sadece bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik eğitim yerine bir bütün olarak hem bilişsel hem de duyuşsal eğitimle desteklenmeleri noktasında, ailede ve eğitim kurumlarında planlama yapılması toplum yararlı olacaktır.

Değerlerin nesilden nesile aktarılacağı temel kurum aile ortamı olmakla beraber bunun planlı bir şekilde öğretileceği yer de eğitim kurumlarıdır. Genç kuşaklar aile ortamında görüp öğrendikleri değerleri eğitim kurumlarında pekiştirme fırsatı bulur. Böylece içselleştirdiği değerleri çevre de yaşayarak, insanlardan model alarak ya da okuduğu kitaplardan esinlenerek uygulamalar yapabilme fırsatı bulur.

Değerler eğitiminin amacı çocuğun doğuştan getirdiği işlenmeye hazır temiz yapıyı işleyerek onun ailesi ve toplumla uyumlu kişiliğini ortaya çıkararak karakterinin gelişmesini sağlayıp en iyiye ulaşmasına yardımcı olmak, bireyi iyi ahlakla donatıp toplumun huzurlu ve mutluluk içinde devamlılığını sağlamaktır.

Değerler eğitiminde temel amaç genç bireylerin temel insani değerleri kendi kişiliklerinin bir parçası haline getirmeleri için onlara yardımcı olmaktır (Ekşi- Katılmış, 2020, s.21).

2.2.2. Değerlerin Önemi, Özellikleri

Son yıllarda toplumda görülen kadına şiddet yanında, hırsızlık, sahtekârlık, aile ve topluma karşı sorumluluk bilincinin azalması gibi toplumun kabullenmediği olumsuz olaylar, değerler eğitiminin önemini daha da arttırmıştır. Değerler eğitimi toplumun bir değerler bütünü içerisinde devamlılığını sağlamasının yanında toplumsal düzeni sağlayıcı bir rol üstlenmektedir. Değerlerin toplum bireylerine kazandırılması her ortamda etkin değerler eğitimi öğretimi ile mümkündür.

Değerler toplumdaki bireylerin öz davranış, düşünüş ve eylemlerinin şekillenmesinde belirleyici unsurların başında gelmektedir. Topluma ait değerler bütünü bireysel davranışları irdelemek ve anlamak için gerekli alt yapıyı belirleyip bireysel algılarımızı etkiler ve nasıl davranılması gerektiği konusunda kişilere rehberlik eder. Şiddetten uzak, evrensel ve milli değerlere sahip toplum oluşturulması için bu değerleri ön planda tutan nesiller yetiştirmek ulusal bir gerekliliktir. Bu nesillerin yetiştirilmesinde görev ve sorumluluk önce aile, sonra da çevre ve eğitime düşmektedir.

Şüphesiz değerler tarihsel bir derinliğe sahiptir. Bu nedenle toplumdan topluma, kültürden kültüre, coğrafyadan coğrafyaya farklılık gösterir. Bireysel, toplumsal, ulusal, evrensel ve dinsel köklere bağlı olduğu için özünde az çok farklılıklar barındıran değerler, tamamen birbirinden kopuk ve birbirinden ayrı, bağımsız değildir, aralarında hiyerarşik bir yapının olduğunu söylemek mümkündür. Değerler bütünü insana bağlı canlı, dinamik ve aktif yapıda oldukları için, zaman içerisinde değişmeler yanında yenilikler de görülebilmektedir. Bu yönüyle değerler bir sonraki kuşağa sosyal roller aracılığıyla aktarılırken yeni değerlerin topluma ve milli değerlere uyumlu olmasına dikkat edilmesi gerekir. Bunun için eğitim ve toplumdaki bireylerin rol model olması kadar gençlere okutulacak kitapların seçimi de etkili olmaktadır.

2.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı, geçmişten günümüze zaman içinde değişen kültür, medeniyet, teknoloji gibi unsurlar ile birbirinden farklı anlamlar kazanmıştır. Literatür taraması yapıldığında değer kavramıyla ilgili farklı tanımlar ve farklı sınıflandırmaların olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde meydana gelen bu değişimler ve gelişimler farklı değer tanımlarının ortaya çıkış nedeni olarak kabul edilebilir. Bugün de akademik çalışmalar bağlamında toplumsal ve bilimsel gelişmelere bağlı olarak değer kavramı bu çerçevede sınıflandırılmaya devam edilmektedir.

Literatürde karşılaştığımız değerlerle ilgili sınıflandırmaların farklılığın sebebi olarak, değerlerin önceliği, değer yönelimleri, kurumsal işlevleri, değer sistemleri ve değer alanlarıdır. Ancak bu değer sınıflandırmalarındaki farklılığın temel nedeni değerın kaynağına ilişkin bakış açılarının farklılaşmasıdır (Ekşi ve Katılmış, 2020, s.65).

2.2.3.1.Spranger'in Değer Sınıflandırması

- 1.Bilimsel Değer: Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
- 2.Ekonomik Değer: Faydacılık ve pratik ön planda olup maddi hedefler önemsenir.
- 3.Estetik Değer: Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
- 4.Sosyal Değer: Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir.
- 5.Politik Değer: Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
- 6.Dini Değer: Evreni bir bütün olarak kavrar, mistik bir yönetime sahiptir ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

2.2.3.2. Rokeach Değer Sınıflandırması

Tablo 1. *Rokeach' a Göre Değer Sınıflandırması*

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma

Bariş içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecanlı verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal Kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsever
Zevk	Yaratıcı olma

2.2.3.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Değer Grupları ve Değerler

Güç : Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü.

Değerler: Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek).

Başarı: Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi.

Değerler: Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak).

Hazcılık: Bireysel zevke, hazza yönelim.

Değerler: Zevk, hayattan tat almak.

Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışı.

Değerler: Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.

Özyönelim: Düşünce ve eylemde bağımsızlık.

Değerler: Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak).

Evrenselcilik: Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.

Değerler: Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum).

Geleneksellik: Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık.

Değerler: Alçakgönüllü olmak, hayatın verdiklerini kabul etmek, dindar olmak, geleneklere saygılı olmak.

İyilikseverlik: Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme.

Değerler: Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat).

Uyum: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması.

Değerler: Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.

Güvenlik: Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.

Değerler: Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak).

2.2.3.4. Fichter'in Değer Sınıflandırması

a. Değerler, zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir. Böylelikle değerler, sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olur. Bir uçta kişinin bilinçli olarak kabul ettiği içselleştirilmiş, moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bu değerlerin çiğnenmesi normal kişide suçluluk ve utanma duygusu uyandıracaktır. Kişi bu değerlere rıza göstermeye kendini bilinçli olarak zorunlu hisseder. Toplumda kişinin rızasını sağlamak için yoğun çabaya girer. Bu kutupta en keskin ve katı emirler yer alır. 'yapmalı' ve 'yapılmamalı' olanları belirten değerler bulunur.

b. Sosyal değerler, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de düzenlenebilir. İşlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arasında iş birliği kurulmasında bazı değerler, diğerlerinden daha önemlidir. Bu temeldeki en yüksek değerler, toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine ve hatta neyin önemli olduğuna işaret eder. Bu alan, sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin en yoğun bulunduğu alandır. Ayrıca buradaki yüksek değerlerin kendi aralarında da bir ilişki ve denge vardır: Kişisel özgürlük ve sosyal otorite arasında olduğu gibi. Öte yandan işbirliği, uyarlanma ve özümseme için söylenen her şey, süreklilik gösteren ortaklaşa değerler için de söylenebilir.

c. Değerlerin en anlamlı sınıflandırması, değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerler; dinî, siyasal, ekonomik ve benzeri açılardan ayrılır. Bir kültürdeki sosyal değerlerin sistematik analizi sonunda, her temel kuramda kullanılagelen bir değer dizisinin varlığı saptanabilir.

2.2.3.5. Nelson'un Değerler Eğitimi Sınıflandırması

Bireysel Değerler: Bireysel değerler seçim yapmada ve satın alınan ürünlerde, hobilerde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerle de ilişki içerisindedir.

Grup Değerleri: Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup, aile, kulüp, dinî ya da politik bir grup olabilir.

Sosyal Değerler: Adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerler olarak ortaya çıkan sosyal değerler, bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir. Sosyal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır.

2.2.3.6.Clare W. Graves'in Değer Sınıflandırması

Tepkisel var olma: İnsanların temel fizyolojik ihtiyaçlarını gidermeye çalıştığı değerlerin tepkilerle belirlendiği düzeydir.

Geleneksel var olma: Bu düzeyde insanlar sadece var olma ihtiyacı duyarlar. Tek ihtiyaç, nesli devam ettirmektir.

Ben merkezli olma: İnsan olma olgusunun belirlediği düzeydir. Birey olma dürtüsü çok güçlüdür. Başkaları üzerinde baskı kurma ve birey olma güdüsü çok yüksek olduğundan değerler de bu amaca hizmet edecek biçimde şekillenir.

Özverili var olma: Acı ve ölümden sonraki yaşam için var olma duygusu ağırlıklıdır. Tanrının koyduğu değerlere yönelme söz konusudur.

Materyalist var olma: Dünyanın sırlarını keşfetme ve dünyayı yönetme duygusu egemendir. Bilimsellik, rekabetçilik, başarı, statü, sahip olma, girişimcilik baskın değerlerdir.

Toplumsal var olma: Çağcıl yaşam biçiminin sunmuş olduğu rasyonel değerlerden çok insani değerler ön plana çıkar. Diğer insanlar önemli hale gelmiştir ve toplum bir bütün olarak değerlendirilir. Kişilik, iletişim, haz, saygınlık önemsenen değerlerdir.

Varoluş: Değer sisteminin temeli bilgiye ve evrenle ilgili gerçekliğe dayanır. İnsan kendine güvenir; hayata, bağımsızlığa ve toplumun çıkarlarına değer verir.

2.2.3.7.Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması

Güngör (1993), Spranger'in oluşturduğu değer sınıflandırmasını kabul ederek bu değer sınıflandırmasına Ahlaki değeri de eklemiştir. Sınıflandırmanın şu şekildedir; Estetik değer, Teorik değer, İktisadi değer, Siyasi değer, Sosyal değer, Dini değer, Ahlaki değer.

2.2.3.8.Taşkıner- Ketenci'nin Değer Sınıflandırması

Ketenci (1997)'de yaptığı çalışmada değerleri şu şekilde sınıflandırır; İnsani değerler, Toplumsal değerler, Etik değerler, Milli değerler, Burjuva değerleri, Batılı- doğulu değerler, Evrensel değerler, İslami (dini) değerler, Tarihi (kültürel) değerler.

2.2.3.9.Bülent Dilmaç'ın Değer Sınıflandırması

Dilmaç (1999) ise, toplumda yer alan ve insanların önemsedikleri belirgin değerleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. İnsanları sevmek
2. Uyumlu olmak
3. Hırsları kontrol altına almak
4. Başkalarının mutluluğunu istemek
5. Kendini kontrol etmek
6. İyi insan olmak
7. Manevi değerlere inanmak
8. Yardımsever olmak
9. Tecrübeli ve bilgili olmak
10. Dost edinmek
11. Evlat yetiştirmek
12. Eser oluşturma

2.2.3.10.Ülken Değer'in Sınıflandırması

İçkin Değerler: Teknik, sanat ve bilgi değerlerinden oluşmakla birlikte; teknikte madde, sanatta duygular ve duygular, bilgide kavramlara dayanırlar. Bu değerler bilincin, bilmenin hakim olduğu değerlerdir.

Aşkın Değerler: Birey ile diğeri arasındaki ilişkiden doğan, dini ve ahlaki alandaki aşkınlık halleridir. Bu değerler bilgiden çok inanma üzerine kuruludur.

Normatif Değerler: İktisadi, hukuki ve lisani değerlerdir. Bu değerlerin görevi başka değerleri birbiriyle karşılaştırmak ve ölçmektir.

2.2.3.11. Akbaş'ın Değer Sınıflandırması

Geleneksel Değerler: Aile güvenliği, ulusal güvenlik, tutumlu olma, güvenilir olma, yardımsever olma, hayatın verdiklerini kabul etme.

Demokratik Değerler: Saygılı olma, hoşgörülü olma, kibar olma, işbirliği yapma

Çalışma- İş Değerleri: Çalışkan olma, sorumluluk sahibi olma, azimli olma, girişimci olma

Bilimsel Değerler: Araştırmacı olma, meraklı olma, yaratıcı olma, eleştirel olma, bilimsel olma

Temel Değerler: Estetik, temiz olma, sağlıklı olma, çevreyi koruma

2.2.3.12. Acat ve Aslan'ın Değer Sınıflandırması

Muhafazakar- Geleneksel Değerler: Sorumluluk, dürüstlük, Allah'a inanma, büyüklere saygı, dindar, güvenilir, namuslu olma, aileye bağlı olma, sabırlı, vicdanlı, insanları ve doğayı sevmek, kurallara ve düzene saygı, cesur, yardımsever, adaletli ve temiz olma.

Ulusal- Milli Değerler: Vatansever, devrimcilik, laiklik, milliyetçilik, Türk kültürüne sahip çıkma ve ulusal simgelere duyarlı olma.

Öze Dönüklük- Kişisel Değerler: Farklı olabilme, öz saygı, öz kontrol, tefekkür etme, bağımsız olma, açık fikirli ve lider olma.

Toplumsal- Sosyal Değerler: Titiz, misafirperver, samimi, tutumlu, esnek, bağışlayıcı olma, alçakgönüllü, kibar, ağırbaşlı olma, duygusal, merhametli ve cömert olma.

Bilimsel- Yenilikçi Değerler: Azimli, eleştiriye açık olma, akılcı, disiplinli, kararlı, çalışkan, yaratıcı, yenilikçi, işbirliğine açık olma, araştırmacı olma, mükemmeliyetçi, kuralcı, empati kurma ve hırslı olma

2.2.3.13. Aydın'ın Değer Sınıflandırması

Tablo 2. Geleneksel Değerler

Adalet	Bilgelik	Ciddiyet	Kibarlık
Dürüstlük	Sadakat	Sevgi	Dostluk

İnsanlık	Şeref	Bereket	Hayatın anlamı
İç huzuru	Maneviyatın önemi	Geleneklere saygı	Ahlaklı olmak
Dindarlık	Otoritelere itaat	Ait olma hissi	Tutumlu olmak
Yardımsaver olmak	Aileye bağlılık	Hiyerarşiye itibar	Tedbirli olmak
İyiliğe mütteşekkiri olmak	Ebeveyne ve yaşlılara saygı	Kendini kontrol etmek	İşlerde acele etmemek
Bir işte kararlı olmak	Alçakgönüllü olmak	Mutedil olmak	Sorumluluk taşımak

Tablo 3. Modern Değerler

Evrensellik	Eşitlik	Doğayla birlik	Barışseverlik
Özgürlük	İnsan hakları	Demokrasi	Bağımsızlık
Çevrecilik	Refah içinde olmak	Sosyal bütünlük	Sosyal düzen
Sevecen olmak	İyi bir dış görünüş	Kendine saygı	Sosyal itibar
Çevresinde etkili olmak	Hırslı olmak	Kontrol gücü	Sosyal güç
Başarılı olmak	Cesur olmak	Temizlik	Sağlık
Zenginlik	Yaratıcılık/ yapıcılık	Araştırmacılık	Değişik bir hayat
Akıllı olmak	Geniş görüşlü olmak	Heyecan verici bir hayat	Kendini belirleyebilmek

Tablo 4. İslami Değerler

Kuran-ı Kerim	Beş vakit namaz	Sünnet	Hac	Kader
---------------	-----------------	--------	-----	-------

Takva	Kabe	Ramazan orucu	Dua	Zekat
Değişik zamanlarda namaz	Alim/ mürşit saygısı	Allah'a dayanmak (tevekkül)	Mübarek günlerde oruç	Aşırılıklara karşı çıkmak
Sadaka	Cihat	Şehitlik	Gazilik	İnfak
Vakıf	Mahremiyet	Tesettür	Cami	Kurban
Dini bayramlar	Mübarek geceler	Namuslu olmak	Sıla-i rahim	Düşünceli olmak
Allah' a şükür	Allah' ı zikir	Sabırlı olmak	Utanmak	Allah'a boyun eğmek
Hakkı gözetmek	İstişare-meşveret	Günahtan pişmanlık duymak	İyiliği emretmek	Dünyaya fazla kapılmamak
Dirençli olmak	Kanaatkar olma	Dosdoğru hareket etmek	Saf duygulu olmak	Ruhen arınmak
Her şeyde ilahi bir sır görmek	Bağışlayıcı olmak	Bir şeyi hayra yormak	Bir işte kararlı olmak	Aleyhine de olsa hakka razı olmak
Düzeltilici olmak	İyilik yapmak	Güvenilir olmak	Başkası için iyi niyet beslemek	Başkalarına güvenmek
Diline sahip olmak	Yumuşak davranmak	Esirgeyici olmak	Günah/ sevap ölçeği	Sözünde durmak

Sonuç olarak, insanların toplum içinde birlikte yaşarken geliştirdikleri inançlar ve değerler, sosyal yaşamı düzenleyerek bireyler arasındaki bağlılığı artırır. İnsanların toplumda birlikte yaşamalarına olanak sağlar. Sosyal bir varlık olan insanın davranışlarını yaşadığı toplumda var olan ortak düşünce ve amaca yönlendirir.

Değer kavramı sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinin çalışma alanıdır. Sosyal bilimlerdeki konu ve kavramların sınıflandırılmasının fen bilimlerinde olduğu gibi net bir sınırı yoktur. Felsefe, psikoloji, sosyoloji gibi disiplinlerde çalışan bilim insanları konuyu kendi çalışma alanlarının bakışına göre tanımlayıp sınıflandırdıkları için evrensel bir sınıflama biçiminden bahsedemeyiz. Tüm bu farklı sınıflandırmalar konunun anlaşılması ve ölçme araçlarının geliştirilmesi açısından kolaylıklar sağlar. Örneğin, çocuklara ve gençlere değerlerin aktarılmasında edebi eserlerden yararlanılması konusunda değer sınıflandırma planlaması yapılabilir.

2.2.4. Değer Eğitiminin Amaçları

Değerler eğitiminin birçok hedefleri vardır, bu konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde toplumun değerlerini çocuklara ve gençlere aktarmada öne çıkan hedefler şu şekilde sıralanabilir:

- Toplumun değer önceliği hakkında farkındalığın geliştirilmesi,
- Gençlerin ve çocukların sosyal, ahlaki ve manevi değer algılarını geliştirmek,
- Toplumun genç bireylerinin faydalı vatandaşlar haline getirilmesi,
- Toplumun geçmişten gelen değerleri ile ilgili genç ve çocuklara bilgi ve deneyim sağlamak,
- Eğitim ve öğretimde toplumun geleceğe aktarılmak istenen değerlerinin tespitini yapmak,
- Çocuk ve gençlerin toplum değerlerine uygun kişilik geliştirmesine olanak sağlamak,
- Değer eğitiminde kullanılacak kaynakları belirlemek,
- Değer eğitiminde toplum değerlerinin yetişen bireylere verilebileceği program, materyal ve öğrenme ortamları hazırlamak,
- Toplumun geleneksel değerlerine saygılı, bilen ve bu değerleri koruyan bireyler yetiştirmektir.

2.2.5. Değer Eğitiminin Temelleri

Sosyal bilimlerde çeşitli disiplinler tarafından değerler eğitimi çalışılması değerlerin önemli bir konu olduğunun göstergesidir. Değerler insanların duygu, düşünce ve davranışını yakından etkiler. Değerler insanı insan yapan, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul görmesini sağlayan, kişilere doğru davranmanın yolunu gösteren bir rehberdir.

Değerler eğitiminin temelleri bireysel, toplumsal, kültürel, felsefi, dini, ahlaki, psikolojik ve bilimsel olarak alt başlıklar halinde toparlanabilir.

İnsanlar dünyayı kendi bakış açılarına göre algırlar. Algılarını da beklentileri, ihtiyaçları, deneyimleri ve değerleri etkileyerek insanın iyiliğine olması gerekir. İnsanların düşünce ve karakterlerinde bazı temel değerlere ve iyiye sahip olması beklenmektedir. İnsanlar vicdanı ile gereksinimleri arasında kaldığında sahip olduğu değerleri göz önünde bulundurarak iyi olanı seçerek toplum değerlerine ters düşmemesi gereklidir.

İnsanlar içinde yaşadıkları toplumun ürünüdür ve tek başlarına var olamazlar. Değerler toplum içinde olan otokontrol sistemleridir. Toplum halinde yaşayan bireylerin vazgeçilmezidir. İnsan yaşamı süresince çevresinden etkilenen ve çevresini etkileyen bir varlıktır. Toplu olarak yaşamının, toplumdan dışlanmamanın, dış dünyayı değerlendirmenin bir yoludur değerler.

Kültür toplumun yaşam biçiminin ve alışkanlıklarının gelecek nesle aktarılmasıdır. Toplumların ortak bir bilinç olarak oluşturdukları gelenek ve göreneklerinin aktarımı bir nevi değer aktarımı olarak kabul edilebilir. Değer hangi davranışın toplum olarak istendiğini iyi olduğunu belirler.

Çevresiyle etkileşim halinde olan insan içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırmaya, varlıklar arası ilişkileri anlamaya çalışır. Felsefe bireyin varlık ve evreni anlama ve yorumlama tarzı olarak düşünülebilir. Değer kavramı ise felsefede değerler problemi olarak karşımıza çıkar. Değerler ve değer aktarımı felsefede “etik” konusu içinde değerlendirilir. Değerlerin analizini yapmak, yaşamdaki yerini belirlemek, insana sağladığı olanakları göstermek, değerlerin anlamı etik konusu içinde yer almaktadır.

Din evreni ve içinde yaşanılan dünyayı inanç, ibadet ve ahlak kurallarıyla birlikte anlamlandırmaktır. Dinin görevlerinden biri ahlaki değerlerin dine mensup olanlarca benimsenmesi ve yayılmasıdır. Dinsel görüşler benimsendiği toplumlarda gelenek ve göreneklerde kutsal bir özellik kazanarak rehber olma görevini yerine getirir.

Ahlakın görevi insan yaşamının ahlaksal açıdan düzenlenmesi ve insanlara uygun olan ahlak ideallerinin toplum tarafından benimsenmesidir. Değerler ve ahlak birbirine yakın kavramlardır. Hemen her türlü ahlaki yargı değer olarak karşımıza çıkar. Çevremizde var olan insanların ahlaki değerlerinden söz ederken aslında onların sahip olduğu değerleri ön plandadır.

Psikoloji insan davranışlarını inceleyen bir bilim dalıdır, bu davranışları tanımlamaya anlamlandırmaya çalışır. Her birey kendi kuşağı içinde belli bazı özellikler gösterir. Kendi iç huzuru ve davranışları ile toplumca kabul gören davranışları yapmak arasında kalabilir. Bunlar insanın iç dünyasında varlığını hissettiği, yaşamı boyunca toplum içi yaşantısında doğru davranış gösterme yolunda belki de uyup uymama ikileminde kaldığı değerlerdir.

Bilim yaşanılan dünyaya dair bilgi edinme çalışmalarıdır. Bilimsel eğitim değerlerden bağımsız olarak düşünülemez. Bilgi toplumu olmamız dolayısıyla bilginin önemi ve değeri gelişen teknolojiyle birlikte daha da artmıştır. Bilim insanlarının dikkat etmeleri gereken konulardan biri de doğruluk ve erdemi kapsayan bilim etiğidir. Bilimsel çalışmalarda insana ve topluma hizmet koşulu olduğundan araştırmaların her evresinde uyulması gereken etik kurallar vardır. İnsan değeri olan bir varlıktır ve bu değerlerden hareketle yaşadığı dünyayı anlamlandırır, bilimsel çalışmalarda da bu değerler ön planda olmalıdır.

2.3. Karakter ve Değerler Eğitimi

2.3.1. Karakter ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Bilimsel araştırmalarda değer eğitimi kişilik ve karakter eğitimi olarak da ele alınmaktadır. Karakter ve değer eğitiminin gerekliliği ile birlikte bu eğitimin verildiği toplumsal kurumlar olan aile, okul ve çevre taşıdığı sorumluluğu günümüzde daha iyi kavrayarak bu konudaki sorumluluğunu yerine getirme konusunda daha bilinçli davranışlar sergilemektedir. Genellikle ülkelerin eğitim sistemlerinde karakter ve değer eğitiminin verilmesi sırasında hangi yöntemlerin kullanılacağı, hangi yaklaşımların kabul edileceği tartışmalı bir konudur. Değerlerin davranış kalıplarına dönüştürülmesi sürecinde belli bir yaklaşım belirlenerek sonuç almak mümkün olmaz. Önemli olan kişilerin bireysel kabiliyet ve özelliklerine göre dinamik, gelişmeye açık olmak, süreci ve çıktıları doğru değerlendirebilmektir.

Karakter ve değer yaklaşımları: a.) Karakter ve Değer Aktarma Yaklaşımları, b.) Karakter ve Değer Geliştirme Yaklaşımları, c.) Bütüncül Karakter ve Değer Yaklaşımları olarak üç grupta toplanabilir. Bu yaklaşımlar birbirinden tamamen bağımsız olarak düşünülmemelidir. Eğitim verilen grubun özelliğine ve ihtiyacına uygun yaklaşımlardan yararlanmak süreci dinamik halde tutabilir.

a.) Karakter ve Değer Aktarma Yaklaşımları:

Karakter ve değer aktarma yaklaşımları, tümdengelimci bir yapıdadır ve idealist felsefeden etkilenmiştir. Bu yaklaşımda bireyden kendine ait doğruları bulması beklenmez, var olduğu bilinen doğruları benimsemesi beklenir. Öğretmen merkezli bir yaklaşımdır. Değer telkini ve davranış geliştirme yöntemlerinden söz edilir. Değer telkini yaklaşımı yetişkinlerin kabul ettiği değerlerin çocuklara doğrudan öğretilmesiyle davranışlarının şekillendirilerek doğru alışkanlıklar kazanması amaçlanır. Davranış değiştirmede ise davranışçı kuramın öğretilerinin karakter ve değer eğitime uygulanmasıyla koşullanmaya bağlı olarak öğrencinin davranışlarını değiştirmesi hedeflenir.

b.) Karakter ve Değer Geliştirme Yaklaşımları:

Karakter ve Değer Geliştirme Yaklaşımları, bireylerin özel yaşantı ve deneyimlerinden yola çıkarak kendilerini tanımlamaları ve kendilerine ait değer sistemlerini kurmalarını hedefler. Bu yaklaşımda ahlaki muhakeme, değer analizi ve değer açıklama yöntemlerinden söz edilir. İki farklı değer ilkesinin çatıştığı gerçek yaşam problemleri aracılığıyla değer kazandırması ve ahlaki akıl yürütme becerisinin geliştirilmesi esasına dayanan yöntem ahlaki muhakemedir. Bilişsel ahlak ikilemlerine odaklanılır. Değer analizi yöntemi bireylerin kendi değerlerini oluşturmalarına yardım etmeyi amaçlar. Sosyal değerlere ilişkin konulara odaklanılır. Değer açıklama hümanist eğitim anlayışına dayanılarak oluşturulan bu yaklaşımda değer kazanma sürecinde alternatif değerler arasında seçim yapabilme, sonuçları üzerinde düşünebilme gibi süreçler ön plana çıkarak kişinin değerleri ile davranışları arasında bir bütünlüğün sağlanması amaçlanır.

c.) Bütüncül Karakter ve Değer Yaklaşımları:

Bütüncül Karakter ve Değer Yaklaşımlarında, karakter ve değer eğitiminin farklı yöntemlerinin bütünlük içinde kullanılması önerilmektedir. Bütüncül değer yaklaşımları bireyin duygu ve düşüncelerine birlikte hitap etmesi gereğini vurgular. Bu yaklaşımda adil topluluk okulları ve karakter eğitimi yöntemlerinden söz edilir. Adil topluluk okulları yaklaşımının temelinde kuralların ve düşüncelerin açıkça tartışılabileceği, demokratik ortam oluşturulduğunda davranışın kolay benimseneceği anlayışı vardır. Karakter eğitimi bireylerin hayatı boyunca kazandığı değerleri sadece bilmesi değil; anlaması, içselleştirmesi ve hayatında uygulamasıdır. Bu yaklaşım eğitimin ahlaki boyutuyla birlikte bireyin yaşamının toplumsal alanını da birleştiren bütüncül bir yaklaşımdır.

Günümüzde sadece akademik açıdan başarılı bireylerin yetişmesi yanında toplumun ve kendi değerlerinin farkında olan bireylerin yetiştirilmesi de hedeflenmektedir. Bu nedenle karakter ve değer eğitiminin gerekliliği konusunda son zamanlarda toplumda farkındalık olduğu gözlemlenmektedir.

Karakter ve değer eğitiminin bileşenlerinden olan aile, okul ve çevrenin bilinçli bir yaklaşımla üstüne düşen görevi sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi beklenmektedir.

2.3.2. Karakter ve Değerler Eğitiminde Strateji, Yöntem Ve Teknikler

Bireyler çevreleriyle kurdukları etkileşim sonucunda bilgi, beceri ve değer kazanırlar. Çocuklar çocukluk döneminde aile içinde plansız bir şekilde ailevî, toplumsal ulusal evrensel norm ve niteliklerde bilgi, beceri ve değer kazanımlarını almaya başlarlar. Okul döneminde çevre ile içli dışlı olmaya başladıklarında bu kazanımlar çocuklara eğitsel bir plan dahilinde sistematik bir şekilde verilmeye başlanır. Bu kazanımların verileceği yöntem ve teknikler yaklaşımın yapısına, uygulama sürecine, verilmek istenen değere ve hedef kitleye göre çeşitlendirilmesi gerekir. Bu amaç için kullanılacak yöntem ve tekniklerin de uygulayıcı tarafından tasarlanıp organize edilmesi beklenir.

Karakter ve değer eğitiminde yararlanılan yöntem ve teknikler şöyle sıralanabilir: Anlatım, soru cevap, tartışma, örnek olay, problem çözme, proje, gösterip yaptırma, beyin fırtınası, alan gezisi, drama, altı şapkalı düşünme, konuşma halkası, çocuk oyunları, grup çalışması, bireysel çalışma, görüşme, özel mektup yazdırma, yarım bırakılan bir metni (öykü, masal ya da konuşma) tamamlama vb.

2.3.3. Karakter ve Değerler Eğitiminde Edebi Eserleri Kullanma

İnsanlık tarihinin değişmeyen hedeflerinden birisi toplumların geçmişten geleceğe sosyo-kültürel mirasını bozulmadan yaşatmaktır. Bilindiği gibi canlı olmanın bir sonucu yaşamda görülen yenileşme ve değişimdir. Zaman içinde değişerek gelişen insan anlayış ve yaşantısından yazılı olmayan kültürel mirasın mümkünse hiç etkilenmemesi veya olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi istenir. Son yıllarda hızla değişen toplumda genç kuşaklarda görülen şiddet eğilimi, ebeveynlere ve öğretmenlere karşı asi olma, sorumsuzluk, sahtekârlık, toplumsal kuralları ihlal etme, madde bağımlılığı, intihar gibi kendine ve başkalarına zarar verici değer yargılarındaki bozulmanın arttığı gözlenmektedir. Bu olumsuz gidişi önlemek, durdurup tamir etmek değer yargılarının genç kuşaklara değişik yol ve yöntemlerle tekrar benimsetilip kazandırılmasıyla mümkün olabilir. Toplumda gözlenen olumsuz davranışları önlemek, engellemek; genç bireylerin kendilerine ve yaşadıkları topluma karşı

sorumluluklarını yerine getirmeleri noktasında içinde yaşadıkları toplumların sosyo-kültürel değerlerini içselleştirerek davranışa dönüştürmeleri önemlidir. Toplumun dinamik gücü olan genç bireyleri sağlam karakterli, erdemli kişiler olarak yetiştirmede aileler kadar her düzeyde eğitim kurumlarının da sorumluluk taşımaları gerekir. İster ailede isterse eğitim kurumlarında olsun her bireyin kişilik, kabiliyet ve kapasitelerine göre bir eğitim yönteminin uygulanması daha yararlı sonuçlar verebilir. Genç bireylere değerlerin öğretiminde ve aktarılmasında edebi metinler ve edebiyat ürünleri önemli bir vasıtaadır. Edebî eserler iyiyi, güzeli, doğruyu ve toplumu ayakta tutan değerleri “doğrudan” değil de sezdirerek ve estetik bir kaygı ile okuyucuya sunduğundan daha etkili ve önemli bir vasıta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim herkes için olmakla birlikte kişilere özgün yöntemlere ihtiyaç duyulduğu da göz önüne alınırsa, edebi eserlerin bu noktada çok önemli sonuçlar vereceği bir gerçektir. Edebi esere yoğunlaşarak kendisiyle başbaşa kalan genç birey, okuma yanında eleştirel düşünme ve sorgulama aşamalarını yaşayarak özgür iradesiyle doğru davranışı kendisi bulabilir. Dışardan yönlendirmelere tepkili yaklaşan bireyler böylece istendik davranışlara kendileri evrilebilir. Bu bağlamda okullarda zengin kütüphanelerin olması, karakter eğitiminde edebi eserlerden yararlanmak için gereklidir.

Bu konuda bilimsel araştırmalar yapan pek çok uzman çocuklara, edebî eserleri okutarak da olumlu karakter davranışlarının yavaş yavaş aşılabilceği görüşündedir. Bununla birlikte okullar, çocukların karakter gelişimlerini olumluya çevirmek ve pekiştirmek için öğretim müfredatlarını bu yönde geliştirmek ve bilinçli kullanmak durumundadırlar (Narvaez 2002; O’Sullivan 2004; Leming 2000; Wynne vd. 1997’den Akt. Karatay, 2011:1445). Çocuklara kazandırılması hedeflenen değerlerin aktarılmasında edebî kitaplardan yararlanmak geçerli ve pratik bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Tomlinson ve Lynch-Brown 1996; Andrews 1994; Bennett 1995; Wynne ve Ryan 1997). Karakter eğitiminde edebî eserlerden yararlanmayı etkili bir yöntem olarak gören Bohlin’e (2005, 179) göre edebî eserler, olumlu karakter özelliklerinin irdelenmesi, öğrencilerin kendi hayatlarında da böyle olaylarla karşılaşabilecekleri yönünde ahlaki hayal güçlerini harekete geçirir. Anlatılan hikâyelerdeki hayatlar, sağduyuyla, herhangi bir şekilde erdemi geliştirmek için öğrencileri mücadeleye davet eder. Bu hayatlar, onları Ne için karakter?, Kim için karakter? sorularıyla yüzleştirirler. Öğrencilere, itibari bir hayat yolculuğu ve bu yolculukta kahramanların yaşadığı olay ve durumların irdelenmesi, yaptıkları tercihlerin yorumlanması fırsatı verildiği zaman onların hayat boyu, ahlaki düşünce alışkanlıkları geliştirmelerini sağlar. Edebiyatın, karakter eğitiminde bu kadar cazibeli oluşunun bir nedeni de her yaş düzeyinde kullanılabilir

olmasındandır (Edginton, 2002, 115). Bunun bir diğer temel nedeni edebî eserlerin çocukların yaşadıkları olay ve durumlarla ilgili olması ve aktarılabilecek değerlerin birçoğunun edebî türlerde bulunmasıdır.

O'Sullivan'a (2004, 641) göre, çocukların karakter eğitiminde kullanılacak kitapların şu niteliklere sahip olması gerekir:

1. İyi yazılmış kitaplar, ahlakî ikilemler içerir.
2. Edebî seviyenin ötesinde, anlamayı sağlayan derinlikteki kitaplar.
3. Hayranlık uyandıran fakat öğrencilerle hemen hemen aynı yaşlarda ve inanılabilir karakterleri içeren kitaplar.
4. Ana karakterleri, çok çeşitli kültürlerden gelen kız ve erkeklerden olabilen genişlikteki kitaplar.

Öğretmenler, okuma saatlerinde çocuklar için doğru kitaplar seçmeleri ve bunları kavrama sürecinde ahlaki ikilemler açısından öğrencilerine eleştirme, tartışma ortamları sağlaması durumunda değer aktarımına; çocukların olumlu karakter özelliklerinin gelişmesine ve pekişmesine olanak sağlamış olurlar.

2.4. Klasik Edebiyatımızda (Nasihatnamelerde) Karakter ve Değerler Eğitimi

Toplumların milli hafızalarında korudukları geçmişten gelen ve zaman içerisinde az çok değişerek devam eden ortak toplumsal değerleri vardır. Toplamları bu değerlerle milli ülküler etrafında birleştirerek millet yapan bu temel unsurlar somut olarak yazılı belgeler halinde ve somut olamayan ancak sözlü ifadeler ve davranış kalıbı olarak görülen bu değerler bütünü toplumun kültürel birikimdir. Milletin ortak malı olan bu sosyal ekonomik bilimsel ve kültürel miras milletin öz benliğidir. Genellikle sözlükler değer kavramı için; Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük (2020). Değerler bir taraftan milletin tarihi birikimini muhafaza ederken, bir taraftan da gelecek kuşaklara milli kimliği aktarır.

Değer kavramının bir terim olarak sosyoloji, psikoloji, felsefe vb. gibi muhtelif bilim dallarında az-çok farklı tanımları olsa da temelde aynı anlamı ifade eder. Toplumsal

geleceğimiz açısından yeni nesil yetiştirmek her zaman önemli olmuştur. Milli değerlerin aktarılması ve davranışa dönüştürülmesi önce aile ortamında, daha sonra da toplumsal eğitim kurumları aracılığıyla olmuştur.

Bireyi eğitmeyi hedefleyen bu tür didaktik eserler edebiyatta; Farsça adlandırma ile pendname veya Arapça adlandırma ile nasihatname olarak adlandırılmıştır. Nasihatnâmeler (pendnâmeler) genelde ahlâkî - didaktik eserlerdir. Teorik söylemden ziyade ahlaka ve davranışın içselleştirilmesine önem vermişlerdir. Toplumsal davranış kalıpları ve değerler eğitimi yanında gelenek ve töre ahlâkî içinde yapılması veya yapılmaması gereken davranışları da konu alan bu öğüt verici kitapların hemen her yüzyılda değişen sosyo-kültürel şartlar doğrultusunda yeniden yazılması gereğinin duyulduğu söylenebilir.

Toplumsal değerlerin aktarılmasında edebî eserler önemli bir araçtır. Edebî eserler iyiyi, doğruyu estetik bir kaygı ile dolaylı olarak sunduğu için etkili ve önemlidir. Pendname veya nasihatname adıyla bilinen bu tür kitaplar toplumlarda dürüst ve ahlâklı bireyleri yetiştirmeyi hedefler. Nasihatnamelerde bireyleri ilme teşvik edici sözler, tok gözlü olmanın önemi, insanlara iyi davranma, güzel ahlak, sabır gibi konulara çokça yer verilir. Klasik Türk edebiyatının edebî ürünleri arasında içerik ve anlatım tekniği bakımından genç bireylerin ilgisini çekecek nitelikte bir eserdir. Bu tür eserler doğrudan ve sadece genç bireyleri hedef alan, onlara kuru öğütler veren edebî eserler olmayıp büyüklere de okuyup kendilerini eğitip geliştirme imkanları sunarlar.

Türk edebiyatı tarihinde dînî, ahlâkî-didaktik karakterli eserlerin başlangıcını on birinci yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Türk edebiyatında ilk eğitici ve öğretici eser, İslamiyet sonrası toplumda görülmeye başlayan kültür değişimi, değişen sosyo-kültürel hayatın milli bünyede meydana getireceği zararları sezen Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. Kutadgu Bilig sonrasında başlayan süreçte Edib Ahmed Yüknekî ‘Atabetü’l-Hakâyık, Hoca Ahmed Yesevî Hikmetlerini topladığı Divân-ı Hikmet ile dönemlerinde geçerli bilgi ve değerlerle bireyleri eğitmeyi hedeflemişlerdir.

Anadolu sahası Türk edebiyatında ilk nasihatnâme örnekleri XIII. yüzyılda Yûnus Emre’nin Risâletü’n-nushiyye’si ile görülmeye başlar. Genel nitelikleri itibariyle pendnameler, sosyo-kültürel zemini İslam’a dayanan toplumsal hayatın etik ve davranış formlarını yeni kuşaklara kavratmak benimsetmek ve içselleştirip davranışa dönüştürmelerini sağlamak için yazılmış didaktik eserlerdir. Mesnevi formunda yazılan, tarihsel süreçte toplumsal zevkin imbiğinden süzölmüş bir dil ve üslup ile yazılan, insanları eğlendirerek

öğretme yaklaşımını benimsemiş bu tür eserler hemen her kesim ve her yaş gurubundan insanın beğenisini kazanıp ilgisini çekmiştir.

Pendname ve veya nasihatname adıyla bilinen bu tür kitaplar toplumlarda dürüst ve ahlâklı bireyleri yetiştirmeyi hedefler. Toplamların ortak değeri çerçevesinde süregelen neslin devamı ve toplumun devamlılığı noktasında istendik davranışları içselleştirmiş yeni nesiller meydana getirebilmek için eğitici ve öğüt verici değişik türde eserlere ihtiyaç vardır. Genellikle din eksenli toplumlarda semavî dinlerin ve ahlâk felsefecilerinin ortaya koyduğu ilkeler bu tür eserlerin yazılmasına zemin hazırlamıştır.

Toplum içinde olması gereken davranışlar, ahlak kuralları, çeşitli ilimler ve meslek ve eş seçimi vb. konular ele alınmış öğütler verilerek rehberlik yapılmıştır. Eserde aktarılan değerler ve eğitsel öğeler genelde dönemin anlayış ve geleneğine uygun olarak öncelikle dinî, ahlakî, sosyal, ilmî ve irfânî değerlerdir. Bu değerler toplum beklentilerini karşılayan hususlar olduğu için eserin ilgi alanı geniştir. Nasihatname türü eserlerin çoğu insanları çeşitli bakımlardan eğitmek, topluma karşı sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü- duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma-dayanışma, temizlik, doğruluk-dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat-merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlık gibi değerleri kazandırabilmek için yazılmıştır.

Eğitim, bir ulusun varlığının devamı için bireylerin ulusal niteliklere uygun şekilde yetiştirilmesidir. Bu sistemde ulusal menfaatler ve değerler ön planda tutulmalıdır. Sosyal bir varlık olan insan yaşadığı toplumda sürekli etkileşim içindedir. Bu etkileşim sonucunda toplumsal değerler ortaya çıkar. Değerler toplumsal hayatı düzenlemede etkin bir role sahiptir. Toplamlar bu değerlerin her bireyde içselleştirilip davranışa dönmesi için yoğun bir çaba gösterir. Karakter ve değerler eğitimi, genellikle dönemin anlayış ve geleneğine uygun olarak öncelikle millî, dinî, ahlakî, sosyal, ilmî ve irfânî değerlerdir.

Değerler eğitimi son dönemlerde üzerinde durulan ve önemi gittikçe artan bir konudur. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek günümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Bize özgü temel insani özelliklerimizi oluşturan millî değerlerimiz, kuşaklarımıza tanıtılması ve öğretilmesi gereken bir husustur. Nasihatname türü eserlerde yer alan bilgi ve öğütler, dün olduğu gibi bugün de toplumsal hayatımızın insan ilişkilerinde karşılaşılan insani sorunlarla başa çıkmada kişilere yol gösterici bir işleve sahiptir.

2.5. Nabi ve Nasihatname

Nâbî'nin oğlu Ebu'l-Hayr Mehmet Çelebi için yazdığı Hayriyye, nasihat-nâme türünün edebiyatımızdaki bilinen en önemli örneklerinden biridir. Nâbî, Hayriyye'nin yazılış sebebini eserde: “Sen âlim bir ailenin çocuğusun. Sende kötü huylardan eser yoktur. Bende olan bütün özellikler, güzellikler sende de vardır. Sende edep ve görgü yaratılıştandır. Babanın nefesi evlat üzerinde etkilidir. Kulağına küpe olsun diye gönül madeninden çıkardığım incileri nazım ipliğine dizdim.”:

Lîk o ma'nâya ki enfâs-ı peder

Eyler evlâdına te'sîr ekser

İtmek için saña âvîze-i gûş

Olmag için saña sermâye-i hûş

Kâviş-i tîşe-i endîşe ile

Kâvgâr-ı kalem-i tîşe ile

Çıkarup ma'den-i dilden yekser

Rişte-i nazma çeküp tâze güher

Eyledüm nazm-ı nasihat takrîr

Ki ide dîde-i idrâki karîr

Kisve-i nazma kodukda hâme

Eyledüm nâmını Hayrî-nâme (b. 93-98) şeklinde ifade etmiştir. Bu beyitlerin sonuncusundan eserin gerçek adının Hayri-nâme olduğu anlaşılmakla beraber eser Hayriyye adıyla tanınmış ve bilinmiştir. (Kaplan: Ankara:2019)

Ahlâkî-didaktik eserler olan nasihatnameler, teorik söylemden ziyade kazanımın uygulamasına ve davranış kalıbına dönüşmesine önem vermişlerdir. Platonist ve ahlakçı mütefekkir şair ve müellifler, toplumsal davranış kalıpları ve değerler eğitimi yanında gelenek ve töresel ahlâk içinde yapılması veya yapılmaması gereken davranışları da konu alan öğüt verici nasihatname kitaplarının hemen her yüzyılda değişen sosyo-kültürel şartlar doğrultusunda yeniden yazılması için emek harcamışlardır. XVII. Yüzyıl toplumsal hayatında görülen olumsuzlukların, ahlakçı felsefeye sahip, hikemî tarzın bu yüz yıldaki temsilcisi Nâbî'yi, "ideal toplumlar ideal insanlardan oluşur" düşüncesiyle bu eserini yazmaya sevk ettiği düşünülebilir. Hayriyye-i Nabî'de yer alan bilgiler, dün olduğu gibi bugün de hayatımızın rutin akışında karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada kişilere özgüven sağlayan kudretin kaynağı olarak görülmektedir. Nabi bu eserinde geçmişten gelen ve İslam kültürü içerisinde yoğurulup şekillenmiş ideal insan karakteri çizilmiştir.

Hayriyye, Nâbî'nin uzun hayat tecrübesinin bir ürünüdür. Mahmut Kaplan'a göre: Nâbî'nin Hayriyye'si orijinal bir eser olup, başka bir nasihat-nâmenin taklidi veya naziresi değildir. Genellikle nasihatnamelerde görülen benzer konu ve içeriklerin sebebi aynı dine mensup insanların, aynı sosyo-kültürel değerlere bağlılığın bir sonucudur. Nasihatnamelerin birbirini taklit edip konuları birbirlerinden aldıkları sonucuna varmaz. Hayriyye konu ve içerik bakımından başka nasihatnamelerle benzerlikler gösterse de eser kendi alanında özgün bir nasihatnamedir.

2.6. Nabi-i Hayriyye Konusunda Yapılan Çalışmalar

Nâbî Efendi'nin oğlu Ebu'l-Hayr'a ithafen yazmış olduğu nasihatnâme türündeki Hayriyyesi, zaman içerisinde pek çok araştırmacı tarafından farklı açılardan incelenmiş; Nâbî'nin arzuladığı insan ve toplum bağlamında araştırmalara konu olmuştur. Eserden hareketle, çocuk edebiyatı, değerler eğitimi, 17. yüzyılda Osmanlı'nın düşünce dünyası, Osmanlı'da ahlâki yozlaşmanın boyutu vb. konularda birçok bildiri, makale, tez ve kitap ortaya koyulmuştur. Hayriyye-i Nâbî üzerine yapılan bilimsel çalışmalardan başlıcaları şunlardır:

1. KİTAPLAR

a. KAPLAN, Mahmut (2015), "Hayriyye-i Nâbî", Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

- b. PALA, İskender (2005), "Yusuf Nâbî Hayriyye", İstanbul: Kapı Yayınları
- c. BİLKAN, Ali Fuat (2002), "Hayrî-Nâme'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Düşünce Hayatı", Ankara: Akçağ Yayınları
- d. AYYILDIZ, Nurullah (2018), "Şâir Nâbî'den Öğütler", İstanbul: Hiperyayın Yayınları

2. MAKALELER

- a. AYTAŞ, Gıyasettin; KARAKUŞ AKTAN, Eda Nur (2012), "Çocuk Edebiyatı ve Eğitimi Açısından Hayriyye", Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.32, Sayı 2. s. 537 – 555
- b. MENĞİ, Mine (2014), Divan şiiri yazıları, "Gerileme Devrini Belgeleyen Bir Edebî Eser: Nâbî'nin Hayriyyesi", Ankara: Akçağ Yayınları, s. 245-256
- c. ERBAY, Nazire (2014), "Hayriyye-i Nâbî Lutfiyye ve Telemak Aynı Yüzyılların Farklı Kültürlerinden Çocuklara Ortak Nasihatler", Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 51, s. 171-185
- d. ŞENER, Hasan (2013), "Hayriyye-i Nâbî'de Aktarılan Değerler" Ankara: Turkish Studies Dergisi, s. 2501-2524
- e. KAPLAN, Mahmut (2012), " Hayriyye i Nâbî de Tipler", Ankara: Milli Folklor Dergisi, Sayı 95, s. 31-44
- f. AYDIN, Abdullah (2016), "Nâbî Ve Vehbî'nin Nasihât Ederken Çocuklara Yaklaşım Tarzları", Burdur: Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 3, Sayı 5, s. 1-11
- g. ASLAN, Murat (2017), "Nâbî'nin Hayriyye'sinde Aile, Ankara: Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi, s. 57-82
- h. ALBAYRAK SAK, Vesile (2015), "Nâbî'nin Hayriyye'sinde Hz. Peygamber", Türkiye, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 4/2 s. 584-598
- i. OĞRAŞ, Rıza; ARI, Mehmet (2017), "Nâbî'nin Hayriyye Adlı Eserindeki Deyim ve Atasözlerinin Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarının İncelenmesi", Burdur, Afyon, Antalya, Isparta: Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, Sayı 55, s. 56 – 65

j. KAPLAN, Mehmet (1961), "Nâbî ve "Orta İnsan" Tipi", İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 11 s. 25-44

3. YÜKSEK LİSANS TEZLERİ

a. ALPEREN KAYAK, Mümine (2011), " Divân Edebiyatı Metinlerinin İlköğretim II. Kademedeki Kullanılabilirliği ve Hayriyye-i Nâbî'nin 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Etkinliklerle İşlenmesi", Erzincan: Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

b. CANBOLAT, Murad (2017), "Nâbî'nin Hayriyye Adlı Eserindeki Âyet ve Hadis İktibasları İle Nâbî'nin Dinî ve Ahlâkî Bakış Açısı", Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

c. AKA, Belde (2011), "Nâbî'nin 'Orta İnsan Tipi'nin Hersekli Ârif Hikmet'teki Değişimi", Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi

d. KALKAN, Asiye Figen (2012), "Lütfiyye ve Hayriyye Çerçevesinde Divan Edebiyatında Çocuk Eğitimi", Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi, Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

4. BİLDİRİLER

a. KAPLAN, Mahmut (2009), "Hayriye'nin Yankıları Ve Hayriyye Aynasında Osmanlı Devleti" Şanlıurfa: Şâir Nâbî Sempozyumu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, ss. 285-299

b. ATİK, Hikmet (2009), "Nâbî'nin Hayriyye'sinde İslâm Esâsları" Şanlıurfa: Şâir Nâbî Sempozyumu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, s. 424-430

c. YEĞİN, Hüseyin İbrahim (2009), "Nâbî'nin Hayriyye'sinde Çocuk Eğitimi" Şanlıurfa: Şâir Nâbî Sempozyumu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, s. 432-442

d. YENİTERZİ, Emine (2009), "Nâbî'nin Şiirlerinde Kırgınlık Psikolojisi" Şanlıurfa: Şâir Nâbî Sempozyumu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, s. 366-375

- e. GENÇ, İlhan (2009), "Nâbî'nin Çağının Problemlerine Sunduğu Modelin Ahlâkçı Boyutu" Şanlıurfa: Şâir Nâbî Sempozyumu, Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, 2009, s. 301-325
- f. CEYHAN, Adem (2012), "Hâyri-Nâme-i Nâbî Hakkında Bazı Takdîr ve Tenkitler" Ankara: Nâbî: Sempozyum Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi, s. 543-574
- g. KAVRUK, Hasan; ÇEÇEN Mehmet Akif (2012) "Değer Eğitimi Açısından Nâbî'nin Hayriyyesi" Ankara: Nâbî: Sempozyum Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi, s. 228-238

2.7. Nabi Hayatı Eserleri

Hikemî şiirin divan edebiyatındaki en önemli temsilcisi olan Nâbî 1052'de (1642) Ruha'da (Şanlıurfa) doğdu. Asıl adı Yûsuf olmakla beraber Nâbî mahlasıyla tanındı. Muhtelif kaynaklarda Gaffarzâde veya Karakapıcılar ailesine mensup olduğu hakkında rivayetler vardır. Kardeşi Seyyid Ahmed'in el yazması bir el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'nin iç kapağına yazdığı kayıttan babasının adının Seyyid Mustafa, dedesi Seyyid Mahmud, dedesinin babası Seyyid Muhammed Bâkır ve onun babası Şeyh Ahmed-i Nakşibendî olduğu anlaşılmaktadır. Nâbî'nin Seyyid Ahmed'den başka erkek ve kız kardeşlerinin bulunduğu bilinmektedir (Diriöz, Eserlerine Göre Nâbî, s. 32). Nâbî, Hayriyye'sinin baş tarafında oğluna, atalarının ilim sayesinde yüksek mertebelere ulaştıklarını ve nesebinin ünlü olduğunu hatırlatmaktadır. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını Urfa'da geçiren Nâbî'nin burada iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsça öğrendiği anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre, erginlik yaşlarında iken Yâkub Halife adında bir şeyhe intisap ederek tasavvufa yönelmiş, bir süre çobanlığını yaptığı bu şeyh onu İstanbul'a gitmesi için teşvik etmiş, bir başka rivayete göre ise Urfa'da arzuhalcilikle meşgulken mutasarrıfın dikkatini çekerek onun telkiniyle 1076'da (1666) İstanbul'a gitmiştir (Karahan 1987: 23).

Bir şiirinden, önceleri İstanbul'da aradığını bulamamaktan dolayı hayal kırıklığına uğradığı, fakat çok geçmeden Sultan IV. Mehmed'in musâhibi Damad Mustafa Paşa ile tanıştığı ve onun ölümüne kadar (1098/1687) süren bu dostluk sayesinde oldukça rahat bir hayata kavuştuğu öğrenilmektedir. Bir ara ikinci vezirlik pâyesine de ulaşan paşanın onu kendisine divan kâtibi seçmesinden sonra Nâilî gibi çağının büyük şairleri tarafından tanınmaya ve şiirleri takdir edilmeye başlandı. IV. Mehmed'in yakın çevresine girdiği bu dönemde Musâhip Mustafa Paşa'nın maiyetinde Lehistan seferine katıldı ve Kamanîçe'nin fethi üzerine iki tarih düşürdü. Bunlardan biri kale kapısına da işlenmiştir. Padişahın Edirne'de

bulunduğu 1086 (1675) yılında şehzadeler için düzenlenen ihtişamlı sünnet düğününe katılan Nâbî on beş gün devam eden bu şenlikleri Sûrnâme'sinde âdetâ bir belge niteliğinde anlatır (Levend, s. 5).

1089'da (1678-79) Nâbî hac farîzasını eda etmek için padişah'tan izin alınca Mısır Valisi Abdurrahman Abdi Paşa'ya bu konuda bir de ferman yazılmıştır. Himaye ettiklerinden biri olup sonradan sadrazamlığa kadar yükselen Râmi Mehmed'i de yanına alarak Urfa yoluyla Medîne-i Münevvere'ye varan Nâbî'nin, "Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu" mısraıyla başlayan ünlü na't-gazelini bu sırada kaleme aldığı kabul edilmektedir. Hac dönüşünde Mustafa Paşa'nın kethüdâlığına yükselen şairin Tuhfetü'l-Haremeyn adlı eseri bu seyahatin mahsulüdür. Kendi arzusuyla paşanın kethüdâlığından ayrılınca çevresinin vefasızlığı yüzünden sitemlerle dolu "Kasîde-i Azliyye"sini yazan Nâbî, Mustafa Paşa kaptan-ı deryâlıkla saraydan uzaklaştırıldığı zaman (1094/1683) maiyetinde giderek onun 1098 (1687) yılında ölümüne kadar Boğazhisar'da (Seddülbahir) kaldı. Ardından Halep'e yerleşen şair burada evlenip devletin kendisine sağladığı maaşla tahsis edilen mâlikânede rahat bir hayat sürdü. Oğulları Ebülhayr Mehmed Çelebi ve Mehmed Emin burada dünyaya geldi. Nâbî, II. Süleyman'ın ve II. Ahmed'in tahta çıkışına sessiz kalmasına rağmen 1106'da (1695) padişah olan II. Mustafa'ya ve 1114'te (1703) tahta oturan III. Ahmed'e birer cülûs kasidesi yolladı (Nâbî, Divan [haz. Ali Fuat Bilkan], I, 39-55). Halep'te Hacı Ali Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa, Daltaban Mustafa Paşa gibi yüksek mevkilere tayin edilen dostlarına kasideler yazdığı bu dönemde ünlü eseri Hayriyye'yi tamamladı. III. Ahmed de eskiden beri tanıyıp sevdiği Nâbî'ye armağanlar gönderdi. Ancak Çorlulu Ali Paşa sadârete getirilince (1117/1706) mâlikânesi elinden alınmış ve aylığı kesilmişse de bu durum çok sürmemiştir. "Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz" mısraı ile başlayan gazelini bu günlerde yazdığı söylenir.

Halep valisi iken 1121'de (1710) ikinci defa sadrazamlığa getirilen Baltacı Mehmed Paşa, İstanbul'a giderken Nâbî'yi de beraberinde götürdü. Bu vesile ile şairin yazdığı methiye İstanbul hasretini başarılı bir şekilde dile getirmektedir. Nâbî, bu son İstanbul devresinde özellikle şiir ve kültür çevrelerince zamanın şeyhü's-şuarâsı olarak kabul edilmiş, büyük bir takdir ve hayranlık görmüştür. Nitekim Sâbit ve Seyyid Vehbî gibi çağın önemli şairleri Nâbî'nin İstanbul'a gelişini memnuniyetle karşıladılar. Bu devrede Darphâne eminliğiyle görevlendirilen, bir süre sonra da başmukabelecilik ve mukâbele-i süvârî mansıplığına getirilen Nâbî, derlediği Münşeât'ını gözden geçirerek ona bir mukaddime yazmıştır. Ayrıca Seyyid Vehbî, Nedîm ve Mustafa Sâmî Bey gibi şairlerle müşâareleri de bu devreye rastlar.

1712 baharında ağır şekilde hastalanan Nâbî Farsça bir tarih kıtası yazdı. Ölümüne işaret eden bu kıta bazılarınca onun ermişliğine yorumlanmıştır (Diriöz, Eserlerine Göre Nâbî, s. 120). Nâbî 6 Rebîülevvel 1124 (13 Nisan 1712) tarihinde vefat etti ve Üsküdar'da Karacaahmet Mezarlığı'nda Miskinler Tekkesi sofasına defnedildi. “Zelîhâ-yı cihandan çekti dâmen Yûsuf-ı Nâbî” ve, “Gitti Nâbî Efendi cennete dek” mısraları onun ölümüne düşürülmüş tarihlerdendir.

Doğu dillerini ve İslâm ilimlerini iyi bilen, İslâm medeniyeti edebiyatına vakıf olan şair, divan şiirinde konu olarak hep aynı temaların seçilmesini ilk eleştiren şairdi. Didaktik şiire büyük önem veren Nabi, devrinin bozulan sosyal, siyasî, ahlâkî durumu karşısında insanları dine, ahlâk ve fazilete çağırdı. Şiirlerinde, özellikle mesnevi tarzında yazdıklarında, tasavvuf ve hikmet konularına geniş yer verdi. Eserlerinde Osmanlı toplum düzeni hakkında görüşlerini de ayrıntılı olarak dile getiren Nabi; para, mevki ve eğlence ihtirasını da eleştirir. O, bu yönüyle Nâbî ve eserleri devrinin sosyal ve tarihî olaylarının bir aynası olarak görülmektedir. Uzun süren şairliği süresince, devrinin ihtiyaçlarına uygun eserler vererek çevresinin düşünüş ve sanat anlayışı üzerinde önemli bir tesir ortaya koydu. Divan şiirinde bir yenilik gibi görünen bu tarz, daha sonraki yüzyıllarda daha büyük bir önem kazandığı için şairin etkisinin de uzun süreli olduğu değerlendirilmiştir. Nabi, şiirlerinde İstanbul Türkçesini kullanmıştır.

Kaynakların belirttiğine göre Nâbî hoşsohbet, kültürlü, zeki, çok güzel konuşan, şiire kazandırdığı hikemî tarz dolayısıyla kendisinden sıkça söz edilen bir sanatkârdır. Türkçe divanının mukaddimesinde bazı manzumelerinin tamamlanmadığını, beyitler üzerinde sık sık düşünüp çalıştığını ve düzeltmeler yaptığını, bu yüzden bazı şiirlerinin diğerlerinden daha güzel olduğunu vurgulayan Nâbî, anlamı ön planda tuttuğu manzumelerinde hem düşünen hem düşünmeye sevk eden ifadelerle sahip bulunduğu Türk şiirindeki hikemî tarzın temsilcisi olarak görülmüştür. Nitekim sosyal meselelere işaret edip onları eleştirirken çözüm yolları da önerir. Ayrıca mûsikiye ilgisi olan şairin kendi gazellerinden birini rehâvî makamında bestelediği kaydedilmektedir. Nâbî'nin didaktik nitelikli şiirlerinde mevcut dünya ve hayat görüşü, ondan sonra bu tarzda şiir yazarların çoğalmasına ve Nâbî okulu diye adlandırılabilir hikemî bir şiir okulunun doğmasına yardımcı olmuştur. Bu çerçevede şiir yazarlar arasında Râmi Mehmed Paşa, Nedîm, Mustafa Sâmî Bey, Seyyid Vehbî, Hâmî-i Âmidî, Münif Paşa ve Koca Râgıb Paşa kaydedilebilir. Şeyh Galib dışında Şinâî'ye kadar gelen belli başlı klasik şairlerde Nâbî okulunun tesir ve nüfuzu açıktır. Ayrıca sebk-i Hindî'nin en başarılı mümessillerinden biri olarak kişiliğini ve sanat kudretini koruyabilen şairlerin de

önemlilerindendir. Kendisinden öncekilerde ancak izleri hissedilen mahallîleşme cereyanı onun manzumelerinde daha açık şekilde görülür. Hemen bütün eserlerinde vuzuh göze çarpan sanatçı divan edebiyatının tefekkür şairi olarak kabul edilebilir. (Mahmyt KAPLAN, Nâbî, Hayriyye, Ankara, 2019.Abdülkadir KARAHAN, TDV İslam Ansiklopedisi Nâbî Maddesi; Doç.. Dr. Abdulkadir ERKAL Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS, Nâbî maddesi; vb.)

Eserleri. A) Manzum Eserleri.

1. Divan. Birçok nüshası bulunan, Kahire’de (Bulak 1257) ve İstanbul’da (1292) basılan divanın en eski nüshası 1107 (1696) tarihli olup İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde kayıtlıdır (TY, nr. 5575). Şiir sayısı ve nitelik bakımından en mükemmeli ise Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki (nr. 1118) 1117 (1706) istinsah tarihli nüshadır. Bu nüshada yirmi dokuz kaside, sekiz yüz seksen sekiz gazel, bir terkibi bend, beş tahmîs, yüz elli altı tarih, on mesnevi, yüz on dört kıta, iki yüz on sekiz rubâî, altmış bir matla‘, yetmiş dört müfred, yüz seksen altı muamma ve otuz lugaz bulunmaktadır. Nâbî’nin en başarılı olduğu nazım şekli gazeldir. Onun şiir gücünü, kişiliğini, tefekkür ufkunun genişliğini, engin kültürünü, üslûp mükemmelliğini ve ifade rahatlığını en iyi gazelleri göstermektedir. Nâbî’nin fikir ve felsefesini daha açık biçimde ortaya koyan şiirleri divanın sonlarında yer alan kıtalarındır. Bunlarda çağının bazı olaylarıyla ilgili zarif ve imalı eleştirilerini, tevekkül ve feragatin kazandırdığı huzuru, bozuk düzenin sebep olduğu tedirginlik gibi birçok hususun kusursuz ifadesini bulmak mümkündür. Faiza Fouadel-Shofie Nâbî’nin gazelleri üzerine bir doktora tezi (1969, Edinburgh Üniversitesi), Lokman Bağçeci divandaki küçük mesneviler üzerine bir yüksek lisans tezi (2002, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) hazırlamıştır. Ali Fuat Bilkan da Gazi Üniversitesi’nde Nâbî’nin Kasideleri ve Kasideciliği adıyla bir yüksek lisans (1987), Nabi’nin Türkçe Divanı (Karşılaştırmalı Metin) adıyla da bir doktora çalışması yapmış (1993) ve Divan’ı ayrıca yayımlamıştır (İstanbul 1997).

2. Dîvânçe. Türkçe divanın sonunda “Dîvançe-i Gazeliyyât-ı Fârisî” başlığı ile yer alır (İstanbul 1292). Divançede otuz üç gazel, biri divanın toplanma yılına işaret eden (1122/1710) iki tarih, aralarında Hâfız-ı Şîrâzî, Molla Câmî, Feyzî-i Hindî’nin de bulunduğu İran şairlerine yazılmış yirmi tahmîs bulunmaktadır.

3.Hayriyye. Asıl adı Hayrî-nâme olup Nâbî’nin geniş okuyucu zümresince beğenilen ve şöhreti günümüze kadar gelen en önemli eseridir (Bulak 1257, 1276; İstanbul 1307; Paris 1857; İstanbul 1989). Didaktik karakteri, dine ve dinî vecîbeleri yerine getirmeye yaptığı

vurgu dolayısıyla klasik Türk edebiyatında önemli kabul edilen bu mesnevi üzerinde Mahmut Kaplan'ın hazırladığı doktora çalışması yayımlanmıştır (Ankara 1990).

4. Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn. Abdurrahman-ı Câmî'nin aynı adlı eserinden yaptığı manzum çeviridir. Hadisler birer kıta halinde oldukça sade bir dille serbest olarak tercüme edilmiş, Necip Âsım (Yazıksız) eseri Millî Tettebbûlar Mecmuası'nda neşretmiştir (Bilkan, s. 28).

5. Hayrâbâd. Ferîdüddin Attâr'ın İlâhînâme'sindeki bir hikâyenin genişletilmesinden ibaret bu mesnevi üzerinde Sibel Ülger bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1996, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

6. Surnâme. Tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olan eser (TY, nr. 1774), IV. Mehmed'in emri üzerine şehzadeleri Mustafa ve Ahmed'in sünnetleri münasebetiyle 1086 (1675) yılında mesnevi tarzında yazılmıştır. 587 beyit olup Agâh Sırrı Levend tarafından neşredilmiştir (İstanbul 1944).

B) Mensur Eserleri.

1. Tuhfetü'l-Haremeyn. Nâbî'nin 1089'da (1678-79) hacca gidişinden beş yıl sonra yazdığı eser XVII. yüzyılın süslü nesrine örnek teşkil eder (İstanbul 1265). Şairin hac yolculuğunu ayrıntılı biçimde anlattığı kitapta Türkçe, Farsça ve Arapça şiirler de yer alır. Eseri Mahmut Karakaş (Tuhfetü'l-Haremeyn: Hac Hatıraları, Şanlıurfa 1989) ve üzerinde doktora tezi hazırlayan Menderes Coşkun (Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnâmesi ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i, Ankara 2002) yayımlamıştır. Seyfettin Ünlü'nün Hicaz Seyahatnâmesi adını taşıyan sadeleştirmesi (İstanbul 1996) güvenilemeyecek kadar yetersizdir. M. Muhsin Kalkışım eseri dil yönünden incelemiştir (yüksek lisans tezi, 1988, Atatürk Üniversitesi).

2. Münşeât. Şairin mektuplarını ihtiva etmekte olup Şehid Ali Paşa'nın tezkirecisi Abdürrahim Çelebi tarafından Ali Paşa'nın emriyle toplanmıştır. Nâbî, eserin baş tarafında bir konuyu on beş değişik şekilde anlatmak suretiyle süslü nesrin bir örneğini ortaya koymuştur. Eserde müellifin Râmi Paşa, Silâhdar İbrâhim Paşa ve Amcazâde Hüseyin Paşa gibi şahsiyetlere yazdığı mektuplar bulunmaktadır. Türkiye kütüphanelerinde altmışa yakın nüshası bulunan eserin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki (Esad Efendi, nr. 3324) yazması müellif hattı olarak kayıtlıdır.

3. Fetihnâme-i Kamanîçe. IV. Mehmed'in Lehistan'a yaptığı sefer esnasında manzum ve mensur olarak yazılmıştır. 1083'te (1672) fethedilen kaleye Nâbî, IV. Mehmed'le birlikte gitmiş ve Musâhip Mustafa Paşa'nın isteğiyle eserini kaleme almıştır. Kitap Târîh-i Kamanîçe adıyla neşredilmiştir (İstanbul 1281). Hüseyin Yüksel eser üzerinde bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1997, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

4. Zeyl-i Siyer-i Veysî. Veysî'nin yarım bıraktığı eseri tamamlamak üzere kaleme alınmıştır. Nâbî, Veysî'nin Dürretü't-tâc adlı siyerine iki zeyil yazmıştır. İlki Bedir Gazvesi'nden Benî Kaynukâ' Gazvesi'ne, ikincisi Kaynukâ'dan Mekke'nin fethine (8/630) kadar cereyan eden olaylardan bahseder. İlk zeyil Siyer-i Veysî ile birlikte iki defa basılmış (Bulak 1248, 1284), yirmi yıl sonra kaleme alınan ikinci zeyil ise henüz yayımlanmamıştır.

2.8. Hayriyye-i Nâbî'de Karakter ve Değerler Eğitimi

Hayriyye'nin asıl adı Hayrî-nâme olup Nâbî'nin geniş okuyucu zümresince beğenilen ve şöhreti günümüze kadar gelen en önemli eseridir (Bulak 1257, 1276; İstanbul 1307; Paris 1857; İstanbul 1989). Didaktik karakteri dolayısıyla klasik Türk edebiyatının önemli mesnevilerinden biri olarak kabul edilir.

Genel nitelikleri itibariyle nasihatnameler, sosyo-kültürel zemini İslama dayanan toplumsal hayatın etik ve davranış formlarını yeni kuşaklara kavratmak, benimsetmek ve içselleştirip davranışa dönüştürmelerini sağlamak için yazılmıştır. Genellikle din eksenli toplumlarda semavî dinlerin ve ahlâk felsefecilerinin ortaya koyduğu ilkeler bu tür eserlerin yazılmasına zemin hazırlamıştır. Eğlendirerek öğretme yaklaşımını benimsemiş bu tür eserler hemen her kesim ve her yaş gurubundan insanın ilgisini çekmiştir. Zamanın imbiğinden süzölmüş yaşam tecrübesine dayalı bu öğütler kişiler için mutlu yaşamının ipuçlarını vermiştir.

Günümüzde çocuklarımıza kazandırmak istediğimiz karakter ve değerler eğitiminin incelenen eserde ne derecede ve nasıl yer aldığıнын tespitinin yapılması günümüz toplum değerlerinin temelini bilmesi ve anlaşılması açısından önemlidir. Karakter ve değerler eğitiminde ve aktarılmasında edebi metinler önemli bir araçtır. Edebi eserler iyiye, doğruyu estetik bir kaygı ile dolaylı olarak sunduğu için etkili ve önemlidir. Edebi eserlerin çoğu insanları çeşitli bakımlardan eğitmek, sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü, duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, temizlik, doğruluk-dürüstlük, aile birliğine önem verme, bağımsız ve özgür düşünebilme, iyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık,

paylaşımçı olmak, şefkat-merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma, fedakârlık gibi değerleri kazandırabilmek için yazılmıştır. Pendname ve veya nasihatname adıyla bilinen bu tür kitaplar toplumlarda dürüst ve ahlâklı bireyleri yetiştirmeyi hedefler.

Ortak değerler çerçevesinde süregelen bir toplumun devamlılığı noktasında yeni nesiller meydana getirebilmek için öğüt verici değişik türde eserlere ihtiyaç olup bu tür eserlere her kültürde rastlanır. Karakter ve değerler eğitiminde rol model olarak edebi eserlerden yararlanma sosyo-kültürel bir ihtiyaçtır. Bu tür eserlerin en önemlilerinden biri de Hayriyye-i Nâbî'dir. Nabi'nin Hayriyye'si oğlu Ebu'l-Hayr' a ve onun şahsında bütün gençlere nasihatlerden oluşmaktadır. Eser 25 bölümden oluşur. Bu bölümlerde ilme teşvik edici öğretiler, tok gözlü olmanın önemi, insanlara iyi davranmanın önemi, güzel ahlak, sabır gibi konular yer almaktadır. Bunların yanı sıra geçmişten gelen ve İslam kültürü içinde yoğrulup şekillenmiş ideal insan karakteri ile yansıtılmıştır. Klasik Türk edebiyatının edebi ürünleri arasında içerik ve anlatım tekniği bakımından bugünün çocuklarının da dikkatini çekecek nitelikte bir eserdir. Bu nitelikte olan eserler doğrudan ve sadece çocuğu hedef alan, onlara kuru öğütler veren edebi eserler olmayıp büyüklere de okuyup kendilerini eğitip geliştirme imkanları sunarlar. Mehmet Kaplan, Nâbî'nin Hayriyye'de zamanının yetişme çağındaki gençlerine örnek olarak gösterdiği insan tipi için şöyle demektedir: "... kendi içine kapalı, kültürü olmakla beraber sosyal meselelere karşı lakayd, dış dünya ile ilgisini kesmiş, rahatından başka bir şey düşünmeyen insan tipine has davranış tarzının makbul bir örnek haline geldiğini görüyoruz." Mehmet Kaplan'a göre bu tipin en belirgin özelliği, "Burada ön planda gelen kıymet, ne kahramanlık duygusu, ne cihângirlik, ne vecd, hatta ne de dindir. Servet, para, mevki ve eğlence şehirlerinin (bu tipin) başlıca ihtiras konusu haline gelmiştir." Ancak Nâbî'nin böyle bir tipi örnek göstermesi, Mehmet Kaplan'a göre: Biraz da içinde bulunduğu sosyal ve idarî şartların bir gereğidir: "Şehre hâkim olan zümre kadılarla âyân idi. Nâbî'nin yaşadığı devirde bunlar adamakıllı bozulmuşlardı. Birbirleriyle anlaşarak halka kan kusturuyorlardı. Nâbî onların zulümlerini ve ahlâksızlıklarını görüyor, fakat elinden hiçbir şey gelmiyordu. O zamanın şartları içinde bir şey yapmasına hemen hemen imkân yoktu. Bizzat fena olmamayı, fakat başkalarının fenalıklarına karşı seyirci kalmayı tercih ediyordu." Mehmet Kaplan bu örnek insana, "orta insan tipi" adını vermiştir.

Klâsik mesnevi formunda yazılan eser tevhid ve naat bölümleriyle başlar. Daha sonra müellifin kendisi, oğlu ve eserin telif sebebiyle ilgili beyitler vardır. İslâm'ın şartları, ilmin ve çalışmanın önemi ve çeşitli ilimler hakkında bilgi verilir, cehaletin sebep olduğu kötülükler

anlatılır. Nâbî oğluna irfan sahibi olmasını ve bunun için mutasavvıfların yazdığı eserleri okumasını tavsiye ederken felsefeden uzak durmasını ister. Nâbî bu eserinde oğlunun şahsında bütün gençlere ham sofı değil ârif olmalarını öğütler. Yaşadıklarından çıkardığı sonuçlarla oğluna meslekler hakkında bilgiler verir. Oğluna devlet memuriyetinde bulunmamasını toprakla uğraşmanın iyi bir meslek olduğunu söyleyerek tavsiye eder. Mesnevinin özelliklerinden biri de çocuk eğitimiyle ilgili bilgiler ihtiva etmesidir.

Hayriyye, Türk kültür tarihinde çocuk edebiyatı ve eğitimi alanında ilk eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Nâbî devrinin göze batan kusurlarını ve toplumdaki aksaklıkları da eleştirmiştir. Ülkedeki genel çöküş üzerinde durduğu gibi insanlardaki ahlâk düşüklüğünü, idarecilerin zayıflığını, mahkemelerin bozulmasını, halkın ezilmişliğini ve ulemânın cahilliğini de anlatmıştır. Nâbî oğlu Ebu'l-Hayr' a ve onun şahsında idealize ettiği gençlere yaptığı nasihatlerde nasihatlerin temelini “iyi müslüman / iyi insan” anlayışı oluşturur. Nâbî'ye göre; çocuk yaşta başlaması gereken eğitim / öğretimin ilk basamağı İslâm'ın şartlarını öğretmektir. Bilindiği gibi İslâm'ın şartı beştir. Bunlar: Kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek. Eserde her bir şart ayrı bölümler halinde ele alınarak özellikleri ve faziletleriyle anlatılmıştır. İslâm'ın şartlarının tek tek ele alındığı bölümlerden sonra yaşamın diğer alanlarına ilişkin bilgi ve donanımlar ele alınmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmamızın modeli, kapsamı, veri toplama süreci ve araçları ve elde edilen verilerin nasıl analiz edildiği ele alınmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Bu araştırma nitel araştırma desenlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılarak şekillendirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen konu hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.

Araştırmamız Karakter ve değerler eğitimi açısından Hayriyye-i Nabi üzerine bir inceleme olduğundan konuya model olarak doküman incelemesi uygun görülmüştür.

3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

Araştırmada evren, Hayriyye-i Nabi adlı eserdir. Çalışmanın örnekleme ise Hayriyye-i Nabi adlı eserin karakter ve değerler eğitimi açısından incelenmesidir.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Çalışmanın teorik kısmının oluşturulması sürecinde makaleler, tezler, kitaplar taranmıştır. Karakter ve değerler eğitimi açısından Hayriyye-i Nabi adlı eser tasarlanan plan dahilinde ele alınarak incelenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Analiz edilen karakter ve değerler Atatürk Kültür Merkezi yayınları tarafından 2008 tarihinde 2. baskısı yapılan Prof. Dr. Mahmut Kaplan'ın Hayriyye-i Nabi isimli eserinde yer alan 1660 beyit incelenmiştir.

Ele alınan karakter ve değerler temelde Erol Güngör'den hareketle Spanger ve Aydın'ın değerler eğitimi sınıflandırması ile dönemin sosyo-kültürel şartları ve eserin içerdiği değerler göz önüne alınarak yeni bir sınıflandırılmaya gidilmiştir. Bu sınıflandırmanın ana başlıklarına göre karakter ve değerler muhtelif alt başlıklarda toplanarak beyitler üzerinden açıklanmıştır.

3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırma doküman analizi yöntemiyle yapılmıştır. Elde edilen verilerin güvenirliliği kaynak eser ile karşılaştırılabilir. Araştırmacı eserde yer alan karakter ve değerlere ait beyitleri sınıflandırmıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü

Araştırma nitel araştırma desenlerinde doküman analizi ile yapıldığından yazılı belgelerin incelenmesi söz konusu olduğu için araştırmacının rolü fazladır.

Çalışmada eserin yazıldığı dönem göz önüne alınarak karakter ve değerler tespit edilmiş, beyitler de analize dahil edilmiştir.

Çalışma doküman analizi yöntemi ile yapıldığından kaynak olan Hayriyye-i Nabi adlı eser araştırmacının öznel değerlendirmesiyle ele alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu çalışmada ele alınan karakter ve değerler Erol Güngör'den hareketle Spanger ve özellikle İslami motifler yönünden Aydın'ın değerler eğitimi sınıflandırmasından yararlanılarak eserin içeriğinde yer alan değerleri kapsayacak şekilde araştırma sonucu olarak yeni bir sınıflandırmaya yer verilecektir.

Estetik Değerler: Şekil, Uyum, Yaşamda Sanat

Bilindiği üzere güzel sanatlar: Şiir, musiki ve raks olarak sayılır. Güzel sanatlar kişilerin isteğinden çok kişiye doğuştan bağışlanan kabiliyetle alakalıdır. Şairlik de kişinin istemesinden çok gönle ilham yoluyla ortaya konup icra-yı sanat edilen mevhibe bir sanattır. Bunu en iyi bilenlerden biri olarak Nâbî oğluna şair olma hususunda bir yönlendirmede bulunmadığı görülmektedir.

951. Komaz âyîne-i hâtırda gubâr

Nagme-i çeng ü ney ü mûsîkâr

952. Nagme-i şûh-ı hoş-âheng-i beşer

Hâh u nâ-hâh ider insaña eser

953. Nagme bir mantık-ı rûhânîdür

Nagmenüñ lezzeti vicdânîdür

954. Cân-fezâdur nefes-i insânî

Dil-rübâdur nagam-ı rûhânî

955. Hâne-i câña virür nûr-ı sürûr

Neş'e-i nagme-i târ u tanbûr

956. Nûsha-i şevka diğer şîrâze

Târdan sâdır olan âvâze

957. Hazzı var gerçi hoş âvâzlaruñ

Diñlenür nagmeleri sâzlaruñ

(Def, ney ve mitolojik bir kuş olarak kabul edilen ve musikinin bulunuşuna kaynaklık ettiği varsayılan musikanın nağmelerini dinlemek gönülde toz ve pas bırakmaz gönlü hoş eder. İnsanların ahenkli hoş nağmeleri de insanları etkiler. Nağme ruha hitap eden bir konuşmadır. Tanburun telinden çıkan nağmeler can evine neşe saçar. Neyden çıkan seslerse gönülde başka bir coşkunluk hissi verir.)

Müziğin insanı neşelendirdiği mutlu ettiğini dile getiren şair burada estetik değerlerden musikiyi kullanmıştır.

Hikemî tarz şiirin duayeni olarak hemen her babanın isteyeceği gibi oğlunun da kendi yolunda ve aynı nitelikte mevzun, mukaffa ve muhayyel şiirler yazmasını arzuladığı anlaşılmaktadır. Babasının yanında, onun şiirlerinde görüp hissettiği ruh ile yetişip gelişen oğlu Ebü'l-Hayr Mehmed zamanla babasına öykünerek içinde şiire karşı bir ilgi, bir heves duyabilir. Fânî dünyada oğlunun şiire heveslendiği bir dönemde yanında bulunamama durumunda oğluna yapması gerekenleri manzum bir nasihat olarak sıralayıp kalıcı hale getirmiştir.

976. Tab'ũñ eylerse eğer şi're heves

Saňa ma'nâsını fehm itmek bes

977. Suhañân-ı şu'arâ-yı eslâf

İder âyîne-i kalbi şeffâf

978. Türki'de Nef'i ile Bâki'ye bak

Gayri dîvânları da it mülhak

979. Anlaruñ şi'ri metîndür ammâ

Gayrisinde dahı var çok ma'nâ

980. Şu'arâ-yı 'Acem'ũñ dîvânı

Hüsn-i ta'bîr ü ma'ânî kânı

981. Tâlib ü Sâ'ib ü 'Örfî vü Selîm

Feyzi-i Hind ü Nâzîrî vü Kelîm

982. Tâze-gûyân-ı zamânda Şevket

Ma'ni-i tâzeye virdi sûret

983. Sâhib-i hamse Nizâmî Husrev

Her biri cilde-dih-i ma'ni-i nev

984. Câmi vü Enveri vü Hâkânî

Her biri milk-i suhan sultânî

985. Bûlbûl-i şâh-tırâz-ı Şîrâz

Sa'di vü Hâfız-ı ma'nî-perdâz

986. Suhañân-ı kudemâ-yı şu'arâ

Hak budur biribirinden a'lâ

((Ey oğul!)) Yaratılışında şiire karşı heves uyanırsa okunan bir şiiri anlamak yeterlidir. Önceden yaşamış şairlerin sözleri insanın kalbini şeffaflaştırır. Türkçe şiir yazarlardan Nef'i ve Baki'ye önem ver. Onların şiirleri kuvvetlidir fakat diğerlerinin de şiirlerinde anlam vardır. İran şairlerinin divanları bilgelik hazinesidir. Bu şairlerden Taip, Saip, Örfi, Selim,...ayrıca günümüzde orijinal söyleyişleri olan Şevket. Hepsi anlamlara şekil verdiler. Hamse sahibi Nizami ile Hüsrev ise kendilerinden önce bilinmeyen anlamları kullandılar. Cami, Enveri ve Hakani'ye gelince her biri ayrı bir söz sultanı. Şiraz üslubunda ise Sadi ve Hafız ustaca anlamlarda yazarlar şiirlerini. Bizden önce yaşayan şairlerin sözleri birbirinden güzeldir.

Nâbî oğluna nasihatler verdiği bu eserinde estetik değerlerden şiir, şairler ve şairlerle ilgili düşünceler üzerinde durmuştur.

1000. Hikmet-âmîz gerekdür eş'âr

Ki me'âli ola irşâda medâr

1001. Âb-ı hikmetle bulur neşv ü nemâ

Gülşen-i şi'r ü riyâz-ı inşâ

1002. Olmasa şi'r mecâz mutlak

Virse ma'nâya hakikat revnak

1003. Yohsa her nazm-ı tehî vü sâde

Ola ma'nâdan o da âzâde

1004. Tâze mazmûndan ola ol hâlî

Olmaya tevriye ile mâlî

1005. Bâ-husûs olmaya teşbîh tamâm

İsti‘ârât u cinâs u îhâm

1006. Dimeden anı sükût evlâdur

Şi‘rden maksad olan ma‘nâdur

1007. Baksañ ekser suhan-ı şâ‘ir-i hâm

Zülf ü sünbül gül ü bülbül mey ü câm

1008. Çıkamaz dâ‘ire-i dil-berden

Kadd ü hadd ü leb ü çeşm ü berden

((Ey Oğul!) Şiir hikmetle dolu gerektir. Anlamı doğru yolu göstermelidir. Nesir bahçesi ve şiir güllüğü hikmet suyuyla güzelleşir. Şiir sadece mecazdan oluşmamalı, anlam güzelliği de olmalıdır. Sade ve boş olan her şiir anlamdan da yeni söyleyişlerden de sıyrılmış olursa; tevriye ile süslenmemişse; teşbih, istiare, cinas ve iham da olmazsa böyle şiiri söylemektense susmak daha iyidir. Çünkü şiirde asıl amaç anlamdır. Acem şairlerinin şiiri çoğunlukla gül ile bülbül, içki ile kadehten ibaret gibi görürsün. Öyle olan şiir yanak, dudak ce yaşlı gözden ileri gitmez.)

Bu beyitlerde de estetik değerlerden şiir niceliği bağlamında şiirde anlam üzerinde durulmuştur.

Teorik Değerler: Entellektüel Deneyim

İnsan ruhu çevresinde gördüğü güzelliklerden olumlu, gözü gönü rahatsız eden görünümünden de olumsuz etkilenir. Söz gelimi baharın gelişi, bahar aylarında kırlarda dolaşmak ve dere kenarlarının güzelliklerini yaşamak insana manevi haz ve huzur verir. Aşağıdaki beyitlerde bu duyguyu görmek mümkündür. Nâbî'nin bu ifadelerinden oğluna çevre ve çevre bilinci noktasında tavsiye ve telkinlerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

941. Seyre çık fasl-ı bahâr oldıkça

Mevsim-i geşt ü güzâr oldıkça

942. Çemen etrâfına gâhî güzer it

Eser-i rahmet-i Hakk'a nazar it

943. Sâni' uñ sun'ına ol dîde-güşâ

K'eylemiş mürde zemîni ihyâ

944. Gösterür sun'-ı çemen-perverdi

Sebzeden sürh ü sefid ü zerdi

945. Dil-i insânda komaz derd-i kühen

Cilve-i tâze-nihâlân-ı çemen

946. Bitürür tâ'ir-i şevka per ü bâl

Tarf-ı gülşende akan âb-ı zülâl

947. Gonçenüñ hâcesi var yanında

Al kâğıd tolu cüzdânında

948. Leb-i cûlarda çemenler hoşdur

Cilve-i serv-i semenler hoşdur

(Bahar ayları geldiğinde yeşilliklerle dolu olan kırları dolaş orda gördüklerin hep Allah'ın işaretleridir. Kırlarda çiçeklerin salınması insan gönlünde keder bırakmaz. Gül bahçesi tarafından akan tatlı sular insanların içine ferahlık verir.)

İktisadi değerler: Faydalı Olan Pratik İşler

İnsanoğlu tarih boyunca yaşamını sürdürebilmek için emek yoğun olarak toprakla uğraşmış, topraktan yararlanmış ve toprak için mücadele etmiştir. Yaşamın dört temel ögesinden biri olan toprak toplumlar için hem bir nesne hem de bir coğrafya parçası olarak her zaman değerli olmuştur. Coğrafyaya özgü olarak yetişen ve yetiştirilen ürünlerin takas ve zaman içerisinde oluşan ticareti insanların beslenme imkân ve çeşitliliği yanında gelir düzeylerini de arttırmıştır. Toplumların zamanla çoğalan nüfus sayıları zirai üretim ihtiyacını arttırarak üreticiler arasındaki iletişimi de gerekli kılmıştır. Zirai faaliyetler, ticaretin yanında sulama çalışmaları ve zirai teknolojinin gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Nâbî oğluna bir uğraş alanı olarak toprakla uğraşmanın iyi bir meslek olduğundan bahsederek oğluna nasihatte bulunur.

1072. ‘Ömrden olmag içün ber-hordâr

Olmaya hîç zirâ‘at gibi kâr

1073. Zer‘dür âlet-i tahsîl-i ni‘am

Evvelîn kâr-ı cenâb-ı Âdem

(Hayatta ongun (bilgili, ağırbaşlı) olmak için ziraatle uğraşmak gerekir. Nevale kazanmanın aracı ekip biçmektir. Hz. Adem’in ilk işi budur.)

Bu beyitlerde genel anlamda “çalışmak”, “ekonomik özgürlüğünü kazanmak” değeri vardır.

1115. Mu‘tedil olmag içün cümle umûr

Lâzım a‘inâl-i terâzû-yı şu‘ûr

1116. Budur âsûdegi-i cûy-ı murâd

Cereyân ide ta‘absız irâd

1117. Vezne çek msşrafuñ îrâduñ ile

Râhat ol ehl ile evlâduñ ile

1118. Hak virüp vâsi‘ olursa hâlûñ

İdihâr eyle biraz emvâlûñ

1119. Def‘aten itme tehî hemyânuñ

Niçe bâzîçesi var dünyânuñ

1120. Fazla mâl olmayıcak yapma binâ

Eyleme mâlûñi bîhûde hebâ

1121. Olmasun masrafun ol deñlü füzûn

Ki zarûrî olasın zâr u zebun

(Bütün işlerinin orta halli olması için akıl terazinin işlemesi gerek. İsteklerinin olması için gelirinin sıkıntısız şekilde gelmesi lazım. Gelirini giderini kontrol et ailenle rahatça geçin. Allah verir de halin vaktin yerinde olursa mallarını biriktir. Tüm paramı bir kerede harcama. Fazla malın yoksa paramı fazla harcama. Masrafını arttırma.)

Hayat ölçülü bir süreci benimser. Yarını düşünmek gerekir. Buradaki beyitlerde “Ekonomik değer” üzerinde durulup, bireylerin paralarını nasıl harcamaları gerektiği konusunda bilgi vermiştir.

1216. Zer‘ ile tolsa zemîn-i hâlî

Koyacak yir bulamazlar mâlî

1217. Masraf artup azalınca îrâd

Nazm-ı ‘âlem bulur elbetde fesâd

(Bu boş dünyada zıraatle uğraşılsa halk kazanır. Masraf arttırıp geliri azaltınca dünyanın düzeni elbette bozulur.)

Yukarıdaki beyitlerde “Ekonomik Değer” üzerinde durulmuştur. Sözün özü masrafları arttırıp, yaşam standardını düşürmemek gerekir.

Siyasi Değerler: Tüm Alanlardaki Güç Nüfuz Liderlik

745. İtme a‘yânlığa zinhâr heves

Evsatu’n-nâs ol o devlet saña bes

746. Olmağa merci‘-i erbâb-ı umûr

İbtidâ lâzım olur terk-i huzûr

747. Hem vilâyetlü ider reşk ü hased

Hem düşer kasduña hükkâm-ı beled

748. Ne kadar eylûge sa‘y itseñ sen

Zulm-i hükkâmı bilürler senden

749. Eyü nâmıyla düşersin dâma

Eyü âdem yaramaz hükkâma

(İdareciliğe sakın heveslenme, orta halli vatandaş olmak yeterlidir. Sana başvurulacak makamda olmak için önce huzurunu terk etmen gerekir. Seni hem şehirliler kıskanır hem de

diğer idareciler kasteder. İstedigin kadar iyilik için çalış halk idarecilerin kötü kararlarını senden bilir. İyi insanın idareci olması zordur.)

Siyasetle uğraşmak zor bir sanattır, o yüzden uzak durmak gerekir.

813. La‘net ol devlete kim ola gıdâ

Eşk-i çeşm-i fukarâ subh u mesâ

814. Gark olur devlet ü câh u mâla

Gelelüm ‘âkıbet-i ahvâle

815. Gerçi bir şey’e zarûret görmez

Lîk çokluk yaşâmaz çok sürmez

816. Görür âlâyiş-i tûl-ı emelin

Bulur elbetde cezâ-yı ‘amelin

817. Olur olmazsa eğer mevte karîn

Kimi menfî kimisi kal‘a-nişîn

818. Tolaşur ayagına a‘mâli

Hep gider ‘ırz u vücûd u mâlı

819. Seyl olur eşk-i ter-i mazlûmân

Devlet ü ‘ömrini eyler vîrân

(Sabah akşam fakirlere gözyaşı döktüren o devlet ve ikbale lanet olsun. Bu kişiler mal, mevki ve ikbal içinde olurlar. Sonlarını düşününce elbette ki bu kişilerin bolluk içinde olan yaşamları uzun sürmez, yaptıkları bir gün ayaklarına dolaşır, her şeylerini kaybederler. Eğer ölüm yaklaşmamışsa ya sürgün edilir ya da kaleye gönderilir. Mazlumların gözyaşları onların sonu olur.)

Şair bu beyitlerde devleti yöneten kişilerin adaleti sağlayacak şekilde kendilerini ve yakın çevrelerini düşünmeden sadece halk için halkın iyiliği ve mutluluğu için çalışmaları gerektiğini anlatmaktadır. Hakim olan değer “adalet değeri” bağlamında adil davranmadır.

Sosyal Değerler: İnsan Sevgisi Fedakarlık Sempati

256. Hâneñe her kim olursa mihmân

Eyle mümkün olanı zîver-i hân

257. Lâyık-ı kadri kadar ta‘zîm it

Şân-ı şâyestesine tekrîm it

258. Sukalâdansa bile sabr eyle

Hâtırın bir söz ile cebr eyle

259. Eyleme hasret ile çeşmini mîg

Hâceti mümkün ise itme dirîg

(Evine gelen misafir kim olursa olsun elindekilerle sofranı donat. Misafirliğin şanına uygun ikramda bulun. Misafir kaba saba da olsa sabırlı ve güler yüzlü ol, misafirin istediği ne ise imkanın varsa sun.)

Sosyal değerlerden “misafirperverlik değeri” üzerinde durulmuştur.

268. Eyle mahfî idicek ihsânı

Hazret-i Hak bile ancak anı

269. İmtinân ile sakın itme ‘itâb

Sen utan tâ ol ide ref‘-i hicâb

271. İstemekden niceler şerm eyler

Müstahakkın ara bul sen gönder

(Eğer fakire yardımda bulunursan bunu gizli yap, yardım ettiğini sadece Allah bilsin. Yaptığın hayrı sakın ola ki başa kakma, karşıdakinin utanmasına izin verme. Nice yardım istemekten utanan insan vardır, senin görevin bu insanları arayıp bulmaktır.)

“Yardımlaşma değeri” üzerinde durulmuştur.

486. Eyleme kimseye ‘arz-ı hacet

Olma ham-geşte-i bâr-ı minnet

487. Dehenüñ hâhiş için eyleme bâz

Olma âlûde-leb-i harf-i niyâz

509. Yime minnetle olursa ni‘met

Koklama gül k’ola bûy-ı minnet

(Kimseye ihtiyacını söyleme böylece minnet yükü altında kalmazsın. İsteddiğin şey için dilenme sözleriyle konuşma. Minnet ile olan nimeti bile yeme hatta kokusunda minnet olan gülü bile koklama.)

Burada “tokgözlü olma” erdemi üzerinde durulmuştur.

525. Lafzı endek ola ma‘nâsı kesîr

İtmeye kimseyi aslâ dil-gîr

526. Bag-ı dilden yeni kopmuş gül ola

Gûş iden vasfı ile bülbül ola

527. Bûy-ı gül gibi açâ sîneleri

Sînelerden gidere kîneleri

528. Müjde-i vasl gibi gûşa gele

İşiden ragbet ile cûşa gele

529. Anı nakl eyleyeler şehir-be-şehir

Kala ‘âlemde mesel dehr-be-dehr

(Sözü kimsenin gönlünü incitmeden az ve öz söyle. Söylediğin söz gönül bağından kopmuş olsun ve çevrendekiler içindeki anlamı bulabilsinler. Gönül kırgınlıklarını giderecek şekilde sözünü söyle. Sözünü işten coşmalı ve söylediğin söz dünya durdukça durmalı.)

Birlikte yaşama kültüründe iletişim becerisi bireylerin mutluluğu açısından önemli bir kazanımdır. İletişim çift yönlü bir etkileşim olduğu için tarafların karşılıklı olarak memnuniyeti esastır. Bireyler arasında kullanılan dil güzel özenli ve yapıcı olmalıdır. Karşı tarafı dikkate almayan kaba, kırıcı, itici ve ötekileştirici dil insanlar arasında iletişimin kopmasına sebep olur. Yukarıdaki beyitlerde “Sözü güzel söyleme” üzerinde durulmuştur.

537. Kec nigâh eyleme hem-sâyelere

İltifât eyle tehî-vâyelere

538. İmtizâc eyle gözet hakk-ı civâr

Çekmesün kimse yüzüñden âzâr

539. Yalıñuz lokmaya bâz itme dehen

Hissedâr it yidüğün ni‘metden

(Komşularına eğri bakışla bakma, iyi geçinerek onların hakkını koru, senden incinmesinler. Tek başına yemek yeme yediklerinden onlara da ver.)

Yukarıdaki beyitlerde de “Cömertlik değeri” üzerinde durulmuştur.

838. Meclisüñde biri alursa dile

Anı iskâta çalış san‘at ile

(Bulunduğun mecliste biri bunları diline dolayacak olursa onu bilginle sustur.)

Bulunduğun bir toplulukta biri senin hiçbir şeye karışmadığını günü kitap okumakla geçirdiğini idarecilerle görüşmediğini... söylerse onu bilginle söz söyleme gücünle sustur, ona cevabını çekinmeden verebilecek durumda ol diyor oğluna. Burada bilgi ve bilgelik değeri yer alıyor.

844. Merd olan kizbe tenezzül itmez

Zillet-i kizbe tahammül itmez

845. Katı bî-‘âr u hayâdur habîs

Ki ide kizb ile agzın telvîs

846. Kizb ma'dûmdur aslı yokdur

Bâb-ı İslâm'da faslı yokdur

847. Kizbdür asl-ı fesâdât-ı umûr

İrtikâb itmez anı ehl-i şü'ûr

(Er olan kişi yalan söylemez, kötü olan kişiler sürekli yalan söylerler. Yalanın İslam inancında da gireceği kapı yoktur. Akıl sahibi kişiler yalan söylemez çünkü bilirler ki yalan bütün işleri bozar.)

“Güvenilir ve dürüst olmak” değerleri vardır. Yalanın söylenmemesi gerektiği akıl sahibi ve mert olan kişilerin yalana asla başvurmayacağını vurgulamıştır.

1035. Saña bî-vech ise itdügi cefâ

Sebeb-i şerm ü hicâb olur aña

1036. Vechi varsa sebebini eyle su'âl

Olma âteş-zen-i kânûn-ı cidâl

1037. Belki nâdim ola etvârından

İ'tizâr eyleye güftârından

1038. Sen kabûl eyle bu pendî benden

Dostluk var iken olma düşmen

“O kişi sana haksız yere üzüntü verirse bu ona utanç nedeni olur. Eğer bir yolu varsa neden böyle davrandığını sor, onunla didişme. Belki o yaptıklarına pişmandır ve senden özür diler. Yavrucuğum dostluk dururken kimseyle düşman olma.”

Şair burada “dostluk değeri”nden söz etmektedir. Sözün özü kimseyle düşman olma şeklindedir.

1123. Virme hiç dâ'ir-i câha vüs'at

Zımn-ı hiffetdedür ancak râhat

1127. Câh-ı ser-şârdan olma memnûn

Derdûn olur büyüdükçe efzûn

1128. Devlet âheste gerekdür cârî

Katı memdûh degül ser-şârî

1131. Mansıb u câha heveskâr olma

Taleb-i 'izzet için hâr olma

1132. Ehl-i mansıbdâ bulunmaz râhat

Hâl-i bî-'azldedür emniyyet

1133. Zillet-i 'azline degmez nasbı

Sarfina ser-be-ser olmaz gasbı

(Rütbe mevkiine değer verme, rahat bait yaşamak altında gizlidir. Mevkiinin çok büyümesinden mutlu olma, derdin çok olur. Talihinin yavaş yavaş açılması gerekir, birdenbire en üst mevkiye çıkmak kimse tarafından övülmez. Ululuk isterken bayağılaşıp mevki ve rütbeye heves etme. Mevki sahipleri rahat değildir, Emin yaşama azledilmeyecek mevkide yaşamakla olur. Çünkü seni o yerden almak istediklerinde çektiklerine değmez. Zorla aldıkların harcadıklarına değmez.)

Beyitlerde "Hırslı olmak değeri" üzerinde durulmuştur.

1209. Hiç bir milke degüldür mahsûs

Bundadır cümle bu târâc u lüsûs

1210. Özbek ü Hind ü Nasâra vü 'Acem

Biri milkinde komaz gerd-i sitem

1211. Hep bizüm milkdedür zulm ü şürûr

Eylesün def Hudâvend-i gayûr

(Bütün hırsızlık ve yağma bizim ÷lkemizdedir. Özbek, Hint, Hristiyan ve İranlılarda bile bu şekilde adaletsizlik yok. Tüm adaletsizlikler bizim ÷lkemizdedir, Allah böyle işleri ÷lkemizden uzaklaştırsın.)

“Adalet değeri” üzerinde durmaktadır.

Dini Değerler

109. İtdi endâze-i hikmetle kıyâm

Penc erkân-ı binâ-yı İslâm

110. Bu binâ içre olan râhatdur

Taşrası pâ-zede-i âfetdürDini değerler

115. Olma gherden-keş-i fermân-ı ganî

Her ne emr itdi ise eyle anı

121. Sâhib-i hamse ol iy pâk-meniş

Bilesin hams-i mübârek ne imiş

(İslam yapısının beş temeli hikmet ölçüsüyle yükseldi, bu binada olan kişi rahattır, dışı ise kötülüklerle doludur. Allah’ın emirlerine uy, başını çevirme. Ey temiz huylu oğul, bu beş emrin ne olduğunu öğren ve onlara uy.)

Dini değerlerden İslam’ın şartlarının neler olduğunu öğrenilip uyulması yönünde yazmış olduğu beyitlerdir.

127. Bu şehâdetle bulur fark a‘yân

Zulmet-i küfr ü şu‘a‘-ı îmân

128. Bu şehâdetdür esâs-ı temkîn

Yapılır üstine maksûre-i dîn

129. Bu şehâdetdür emâm-ı İslâm

Evvelîn mevc-i muhît-i ahkâm

130. Bu şehâdetdür o miftâh-ı hüdâ

Ki bunuñla açılır bâb-ı rızâ

131. Bu şehâdetle olur berg-i zebân

Mâhi-i lücce-i dîn ü îmân

132. Bu şehâdetdür o terkîb-i şifâ

Ki ider mürde-i cehli ihyâ

(İman ruhu ile küfür karanlığı şehadetle birbirinden ayrılır. Şehadet ihtiyat ve tedbirin aslıdır, İslam'ın önderidir. Allah yolunun anahtarı olan şehadetle Allah'ın rızasına ulaşılır. Şehadetle dil denilen yaprak, din ve iman denizinde balık olur. Cahilliğin ölümlü hastasına derman bağışlar.)

Dini değerlerden şehadet ele alınmıştır.

152. Kılmada kalmaz idi ârâmuñ

Añlasañ kadrin eger İslâm'uñ

155. Sen namâza idesin çünkü kıyâm

Elif olursın eyâ mâh-ı tamâm

156. Râki' olsañ görünür sûret-i dâl

Enbiyâ sırrıdır añla bu makâl

157. Sâcid olsañ görünür halka-i mîm

Âdem olursun eyâ rûh-ı cesîm

158. Añla çünkü saña keşf ola bu râz

Âdem olur mı iden terk-i namâz

(Eğer İslam'ın değerini gerçekten anlayabilseydin, namaz kılmak için bir an bile gecikmezdin. Ey oğul, namaz kılacak olursan elif gibi düz durmalısın, rükuya vardığında dal harfî ortaya çıkar, secdeye kapandığında mim harfî. Anla ki namaz kılmayan insan adem olur mu?)

Dini değerlerden Namaz bu beyitlerde yer almıştır. Elif, dal ve mim harfleri insan sözcüğünü oluşturur. Kısaca şair namaz kılmayan kişiye insan denmez görüşünü savunmaktadır.

161. Savmdur kullarına lutf-ı Hudâ

Savma bi'z-zât ider Allâh cezâ

162. Savm bir mâ'ide-i rahmetdür

Nûrdan sâ'ime bir hil'atdür

(Oruç Allahın kullarına lütfudur, bir rahmet sofrasıdır. Oruçlu için nurdan elbisedir.)

Beyitlerde dini değerlerden oruç ve orucun faziletleri anlatılmaktadır.

175. Ka'be'den gayri yire itme sefer

Sefer-i bîhûdedür nâr-ı sakar

176. Ka'be beytü'ş-şeref-i a'zamdur

Nokta-i dâ'ire-i 'âlemdür

(Yola çıkacaksan mutlaka Kabe yoluna git, orası en kutlu evdir, dünyanın merkezinde bir noktadır. Kabe dışında yerlere yapılan yolculuk cehennem ateşine götürür.)

Dini değerlerden “Kabe” anlatılmaktadır.

215. Fukarâ hakkıdur imsâk itme

Pâk iken mâlüñi nâ-pâk itme

216. Emr-i Hak üzre sen itdükçe edâ

Birine on virür anuñ Mevlâ

217. Virmez iseñ berekâtı kalmaz

Ni'metüñ sende sebâtı kalmaz

(Zekat fakirlerin hakkıdır, zekatını vermemezlik yapma, malının zekatını vermezsen o mal sende durmaz, bereketi kalmaz. Malın elinden gitmesi zekatını vermemektendir.)

Dini değerlerden zekat üzerinde durulmuştur.

224. Sadakât ile kıl itmâm-ı zekât

Fer'idür asl-ı zekâtuñ sadakât

225. Fazlına yok sadakâtuñ gâyet

Çok bu ma'nâyı mü'eyyid âyet

(Sadaka da vererek zekatını tamamla, mal için zekat kök, sadaka dal ve budaktır. Sadakadan elde edilecek sevabın sınırı olmaz. Bunu destekleyen çok ayet vardır.)

Dini değerlerden “sadaka değeri” üzerinde durulmuştur.

836. Şugluñ olursa hadîs ü tefsîr

Ni'me'l-eyyâm u ni'me't-tedbîr

(Eğer uğraşın hadis ve tefsir olursa o gün ne güzel bir gündür.)

840. Kânî' ol dagdagaya olma karîn

Nân-ı hüşk ile geçin tek ol emîn

(Kanaatkar ol, gürültü patırtıya yaklaşma, tek emniyette ol da varsın kuru ekmekle geçin.)

Nâbî bu beyitte “Kanaatkar olma değeri” üzerinde durulmuş olup kimseyle uğraşmadan gerekirse kuru ekmek yiyerek hayatını geçirmesi yönünde oğluna öğütte bulunmaktadır.

851. Didi sultân-ı rüsûl fahr-ı duhûr

Bir dehenden ki ide kizb zuhur

852. Bûy-ı bed eyler ol etrâfa hulûl

Ki melek eylemez ol sūya nüzûl

853. Ta otuz mil kadar dâ'ireden

Uğramaz râyiha-i müntineden

854. Olmasa münkirüñ inkârı şedîd

Sözi itmezdi kasekle temhîd

(Alemlerin övüncü peygamberlerin sultanı Hz. Muhammet “bir ağızdan yalan söz çıktığında o taraflara kötü kokular yayılır ve melekler oraya inmez, yalanın söylendiği yerden otuz mil kadar bir yere melekler uğramaz.” der. Kendi sözünü yeminle kuvvetlendirme.)

İslam dininde yalan söylemenin yeri olmadığı önemli olanın “doğruluk değeri” olduğu vurgulanmaktadır. Güvenilir olmak adına yemin edilmemesi gerektiği tavsiye ve telkin edilmektedir.

1040. Sabr kıl itme umûruñda şitâb

Sabr ile dirler olur gûre dûşâb

1041. Sabr ile dost olur düşmenler

Sabr ile reh-ber olur reh-zenler

1042. Sabr esmâ-i İlâhî’ dendür.

Hikem-i nâ-mütenâhîdendür

1043. Ol ki hikmetde şekerler yidiler

“Sabr miftâh-ı ferecdür” didiler.

1044. Sabrdur ‘ukde-güşâ-yı her kâr

İrişür sabr ile subha şeb-i târ

1045. Olma hayret-zede-i cennet ü nâr

Ol anuñ sâhibine ‘âşık-ı zâr

1046. Yatma hengâm-ı seher bîdâr ol

Vakf-ı seccâde-i istigfâr ol

1047. Kalbünü dagdagadan pâk eyle

Her işüñ hikmetin idrâk eyle

1048. Saña keşf olmasa bâb-ı hikmet

Olamazsın dü cihânda râhat

(İşlerinde acele etme, sabır kapı üzerinde duran ve sıkıntılardan sonraki sevinç anahtarıdır. Sabır ile düşmanlar dost, yan kesiciler de yol gösterici olur. Sabır her işin düğümünü çözer, karanlık gece bile sabırla sabaha erişir. Sabr Allah'ın isimlerinden biridir. Sonsuz hikmettir. Cennet ve cehenneme hayret edenlerden olma onların sahibi olan Allaha karşı inleyici bir aşık ol. Kalbini karışıklıktan temizle, Hikmet kapısı açılmazsa iki cihanda rahat olamazsın.)

“Sabırlı olmak” burada kullanılan değerlerden biridir.

Ahlaki değerler:

869. Sözüümüz zümre-i taklîddedür

Bahsümüz zerkdedür şeyddedür

870. Sekr-i vecd olsun o meczûba helâl

K'ola müstagrak-ı envâr-ı cemâl

871. Yoğsa taklîd ile her bir ahmak

İde da'vâ-yı velâyet mutlak

872. Hardan ol bîhude-gû bedterdür

Anı tasdîk iden andan hardur

873. Bâ-husûs ola medâr-ı da'vâ

Kasd-ı tahsîl-i ma'âş-ı dünyâ

874. Hâlk eşyâ sata ol kurb-ı Hudâ

Hâlk üstür sata ol hayr-du'â

875. Virmege zühd ü şalâhına revâc

Halk ni‘met yiyicek ol kalur ac

(Bu sözlerimiz taklitçi şeyhler takımınadır konumuz da hilekarlık ve düzenbazlık üstünedir. Yoksa ilahi coşkunkluk anının sarhoşluğu ile Allah’ın güzelliğinin nuru ile dolanlara sözümüz yoktur. Taklit yolunu tutarak birçok ahmak ermişlik davasında bulunur. Onlar eşekten daha kötüdür, onları onaylayıp inanalar onlardan daha da eşektir. Bu yolu tutmalarının nedeni dünya malı elde etmek için olanlarda söylenecek söz yoktur. Halk eşya satarken o Allah’a yakınlığını ve hayır duasını satar. Halk nimet yerken o inandırıcı olmak için mahsus aç kalır.)

Şair Nâbî yukarıda görülen beyitlerde “hilekarlık ve düzenbazlık” kavramlarını sahte şeyhler üzerinden açıklamıştır. Beyitlerde özellikle “Ahlaklı olmak değeri” üzerinde durulmuştur.

Bilimsel Değerler: Gerçek Bilgi, Eleştirel Düşünme, Akılcılık

834. Al kitâbuñ ele sedd eyle derüñ

Olmasun hâric-i derden haberüñ

835. Okı târîh u hikâyât ü kısas

Virür insaña mezâyâsı hısas

(Kitabi eline al ve kapını kapatarak tarih, hikaye ve kıssalar oku, kapının dışından haberin olmasın.

Şair bu beyitlerde okuma ve okumanın önemi üzerinde durmaktadır.)

996. ‘Arabî bilmeyicek iş bitmez

Fârisî ‘ârife tenhâ yitmez

997. ‘Arabîyle bilinür cümle ‘ulûm

‘İlm olur bî-‘Arabî nâ-mefhûm

998. Lügat ü elsüne sultân ‘Arabî

‘Arabî kıble-i Kur’ân u Nebî

(Arapça ve Farsça bilmek gereklidir. Tüm bilimler Arapça ile öğrenilir. Arapça olmadan ilim anlaşılmaz. Sözlük ve dillerin sultanı Arapçadır, Kur'an dili de Arapçadır.)

288. Bulamaz 'ilm bi-lâ-sa'y vüçûd

Biri gitse biri olur nâ-bûd

(Çalışma olmadan ilim var olmaz, biri gitti mi diğeri de gider.)

“Çalışkanlık değeri” üzerinde durulmuştur. Çalışkanlık ile bilim eşit tutulmuştur.

301. 'İlmüñ enva'ı ile ol mâli

Belki lâzım gele isti'mâli

302. Bilmek elbetde degül mi ahsen

Sorsalar ben anı bilmem dimesen

303. Hazretüñ nâsa budur telkîni

“Utlubû'l-'ilmi velev bi's-Sîni”

304. İtme 'âr ogren okı ehinden

Her şeyüñ 'ilmi güzel cehlinden

(Zihnini çeşitli ilimlerle doldur, bir gün kullanman gerekebilir. Bir şeyi bilip bilmediğin sorulduğunda biliyorum demek daha güzel değil midir? Peygamber Efendimiz de “İlim Çin’de de olsa gidip alınız” dememiş midir? Bir şeyi bileninden öğrenmeye utanma, her şeyin alimliği cahilliğinden daha iyidir.)

Beyitlerde “Bilmin değeri” hadisle desteklenmiştir.

Kategori Dışı Diğer Değerler:

848. Ola kasdı meğer islâh-ı husûm

O zamân kizb degüldür mezmûm

(Düşmanları ortadan kaldırmak kastıyla yalan söylemek kötü değildir.)

Yalan söylemenin kötülüklerinden söz ederken İslam dininde yeri olmadığı, mert olan akıllı kişinin yalana başvurmayacağını söyler, ancak istisnai bir durum olarak düşmanlarını yok etmek amacıyla yalan söylenebilir denilmiştir. Bu durum amellerle niyet ilişkisi bağlamında açıklanabilir. Sınırlı durumdaki istisnai hallerde yalana cevaz verildiği rivayet edilir.

958. Lîk âmiziş-i esbâb-ı safâ

İder insâmı leked-hâr-ı hevâ

959. Gerçi kim neş'esi çok lezzeti çok

İltizâm eylemenün lezzeti yok

960. Zevkin it gayrda oldukça duçâr

Hâneñe lîk getürme zinhar

(Fakat bu eğlence yollarını öğrenmek insanı heveslerinin kurbanı haline getirir. Bunların neşesi ve zevki çoktur ama gerekli görmenin faydası yoktur. Musiki meclislerinde bulunman gerekiyorsa bulun sakın evine getirme.)

Nâbî müzik ve müzik dinlemenin insana iyi gediğinden, insanı etkilediğinden bahsettikten sonra yine bir çelişki ifadesi olarak musiki zekinin çok olduğunu ama aşırıya kaçmaması ve asla evine getirmemesi gerektiği hususunda nasihatte bulunuyor..

1025. El-hazer hicvün olur gâyeti şûm

Halk beyninde hakîr ü mezmûm

1026. Hicve mâ'il süfehâdur ancak

‘Âkil itmez anı eyler ahmak

1027. Hicvdür kâ'ide-i hod-gâmî

Hicvdür vâsita-i bed-nâmî

1028. Kisve-i nazm ile gıybetdür hicv

Sebeb-i zenb ü nedâmetdür hicv

1029. Hicv kat kat sebeb-i rû-siyehî

Kim okursa saña ‘â’id günehi

1030. Seni itmiş biri farzâ dil-gîr

Kavl ile fi‘l ile kalbün tekdîr

1031. Anı lâzım mı hemân hicv itmek

Süfehâ gıtdügi râha gıtmek

1031. İnkisârı yitişür kâsır ise

İntikâma çalışur kâdir ise

1033. Anı sen lutf ile eyle bende

‘Afv ü ikrâm ile it şermende

(Hicivden korun ki aşırısı kötüdür ve halk arasında beğenilmez. Hicve meyledenler aşağılık kişilerdir. Akıllı kişiler söylemez. Hiciv bencilliğin bir şeklidir. Kötü şöret aracıdır. Hiciv şiir elbisesi giymiş gıybettir. Pişmanlık ve günaha neden olur. Hiciv kara yüzlülük nedenidir ki biri okudukça günahı söyleyene aittir. Biri seni üzmüşse onu yermen mi lazım? Yerilen kişi mazlumsa ahı sana yeter, elinde yetki varsa senden intikam almaya çalışır. Sen seni inciten kişiyi tatlı sözlerle kendine bağla affedip onu utandır.)

Nâbî’ye göre hiciv şiir elbisesi giymiş bir tür gıybettir. Ancak oğluna nasihatlerinde Türk edebiyatının büyük şairlerinden Nef’î nin okunması gerektiğini söylemesi de bir çelişki olarak değerlendirilebilir.

1094. İtme zer‘-i ‘alefe ‘ömri telef

Bulınur kısmet olan nân u ‘alef

1110. Gelse mahsûl-ı kurâdan râhat

Saňa ekdürmege yokdur hâcet

1111. Çiftlügen dahı me’âli yokdur

Masrafı fâ’idesinden çokdur

(Yulaf ekerek ömrünü çürütme, kısmetin olan ekmek ve yulaf nasıl olsa bulunur. Eğer köyünden mahsul geçimini sağlayacak kadar geliyorsa senin toprak ektirmene gerek yoktur. Çiftçiliğin de bir anlamı yok, masrafı faydasından çoktur.)

Şairlere geçimlerini sağlamak, kimseye muhtaç olmamak için çiftçilik yapmaları tavsiye edilirken burada bir çelişki olarak çiftçilik yapmak, toprak ektirmek gibi işlerle uğraşmaması öğütlenmektedir.

1237. İy tirâzende-i eyvân-ı hisâl

V'iy firûzende-i dîvân-ı makâl

İtme zakkûm-ı cahîme ikdâm

El-hazer el-hazer olma kassâm

(Ey güzel huyluluk eyvanını süsleyen ve ey olgunluk meclisini aydınlatan (oğul)! Sakın ha mirasları bölüştüren kişi olup da cehennem zakkumuna doğru koşma!)

Olma dendân-zen-i emvâl-i yetîm

İtdi nehy anı Hudâvend-i hakîm

1240. Olma Allâh'ı severseñ kat'â

Tâlib-i râh-ı kazâ vü fetvâ

1241. Câhilûñ kat'-ı tarîki ehven

Reh-zen-i şer'-i şerîf olmakdan

1242. Hele fetvâya karışmaz tezvîr

Müctehid kavlini eyler tahrîr

(Yetimin malına dış gıcırdatma ki Kerem sahibi olan Allah o işi yasaklamıştır. Ey oğul! Allahını seversen sakın hakimlik ve fetva makamına da talip olma! Cahilin yol kesmesi şerefli dinin yolunu kesmekten daha az şerdir. Hele hele fetvaya yalandolan asla karışmamalı, onun içindir ki müctehit söylediği hükmü yazar.)

Toplumun içinde bulunduğu şartlar da zaman zaman mesleklerin icra ve ifasını zorlaştırabilir. Nabi'nin yaşamında görülen ahlaki zaafiyetler kadılık hakimlik mesleğinin yapılmasını da zorlaştırmıştır. Nabi'nin bu konudaki görüşleri şöyledir:

1245. 'Asrda lîk kazâ müşkildür

Hükm-i Hak olmayıcak bâtıldur

1246. Siyyemâ ekser-i erbâb-ı kazâ

İtmez ahkâm-ı Hudâ'yı icrâ

1247. Hükmden evvel ider hükmi mezâd

Ol alır kangısı eylerse ziyâd

1248. O tehî-dest ki rîşvet virmez

Kâdı da'vâcıya nevbet virmez

(Lakin asrımızda kadılık (hakimlik) yapmak çok zordur. Çünkü Allah'ın buyruğu yoksa verilen hüküm batıl olmuş olur. Özellikle kadı zümresinin birçoğu da Allah'ın hükümlerine uymazlar. İki taraftan biri verilecek hükmü daha mahkemeden önce tayin eder ve fazla rüşvet veren davayı kazanır.)

Bilindiği üzere toplumsal yaşamda mesleklerin sorumlulukları eşit değildir. Bu sorumluluk bireylere karşı, topluma karşı, kişinin kendi vicdanına karşı olmak üzere muhtelif çeşitlerinden bahsedilebilir. Nâbî ahlakçı ve mütefekkir bir şair olarak bu konuda oldukça hassastır. Bu konuda oğlunun şahsında devrinin ve geleceğin gençlerine seslenirken esasen kişilerin zaafiyet gösterebilecekleri mesleklerden uzak kalınması konusunda dikkat çeker.

Nabî İslam öğretisi bağlamında temel felsefe olarak “Adalet mülkün temelidir” anlayışına sahip olduğu için burada mesleği değil; mesleğin kötü niyetli ve liyakat sahibi olmayan mensuplarını eleştirmektedir.

1287. İy girâmî-güher-i bahr-ı kemâl

Olsun âvîze-i gûşuñ bu le'âl

1288. İtme bâzîçeye kat'â ragbet

Olma bazîçe-i dest-i gaflet

1289. Olma dil-dâde-i nerd ü şatranc

Ki olur âdeme sermâye-i renc

1290. ‘İlmi cehlinden egerçi hoşdur

Şuglı bîhûde me’âli boşdur

(ey olgunluk denizinin incisinin soyundan gelen(oğul)! Şu söyleyeceğim inciler kulağına küpe olsun: Asla oyuna rağbet etme ki gaflet elinde oyuncak olmayasın. Tavla ve satranca gönül bağlayıcı olma ki bunlar insana sıkıntı sermayesi olurlar. Gerçi onları bilmek bilmemekten iyidir ama bunlarla uğraşmak da boşuna ve gereksizdir.)

Beyitlerde görüldüğü üzere Nâbî oyunlardan çok oyunun kişiye bir yarar sağlamadığı sebeple bu oyunları eleştirmektedir.

1291. Bâri ol ‘ilme çalış merdâne

Yaraya pîsgeh-i Yezdân’a

1292. Var iken Mushaf u zikr ü salavât

İtme bazîçeye sarf-ı evkât

(Satranç ve tavla gibi oyunlarla zaman boş geçirmek yerine) insan gibi şöyle Allah’ın huzurunda işe yarayacak şeylerle meşgul ol. Kur’an okumak, zikredip salâvat getirmek varken vaktini oyuna harcama!)

Nabî doğru olarak benimseyip kabul ettiği dini temelde şekillenen ahlakçı yaşam modelini benimsemiştir. Oğlunun şahsında geleceğin değerler noktasında ideal ve karakterli gençlerine de bu bağlamda seslenmektedir. Temelde oyundan çok kişinin oyun hevesiyle zamanını heder etmesini eleştiren Nâbî, beyitlerde gördüğümüz oyunları anlatış ve ilginç yorumlama biçimleriyle bu oyunları iyi bildiği de anlaşılmaktadır. Oğluna “Gerçi onları bilmek bilmemekten iyidir ama bunlarla uğraşmak da boşuna ve gereksizdir.” Diyen Nâbî’nin kendi hayatında da bunu uyguladığı sonucuna varabiliriz.

1307. Lu‘b-ı gamdan dilüñi sâf eyle

Gûra lâıyk mıdur insâf eyle

1308. ‘Amelüñ ola ta‘assubla sitfz

Kış ü mât ile geçe ‘ömr-i ‘azîz

1309. Der güşâd itmeğe virmez fursat

Şeş-der-i dehrde yokdur râhat

1310. Dü şeş ümmîdi ile zâr olma

Yalvarup bir kemüğe hâr olma

1311. Gerçi ‘izzetle bakan ehl-i nazar

İki zâra didiler şems ü kamer

1312. Şeş der şeş cihet-i kevn ü mekân

Pulları leyl ü nehâr-ı devrân

1313. Pullaruñ cünbişi hod tâbi‘-i zâr

Neyyireyne nitekim leyl ü nehâr

1314. Zihn teşhîzi içün ba‘z-ı kibâr

Virdi şatranca ibâhatla karâr

(Oyun gamından gönlünü arıt! Bu yaptığın doğru mudur? Bak. Eğer şu aziz ömrün (satranç şahına) “kış ve mat” diye diye geçecek olursa, amelin boşa geçmiş olur. (Tavla ve satranç) Dünyanın altı kapısının (alt-üst / ön-arka / sağ-sol) açılmasına fırsat vermez ki orada rahat olsun. Düşüş (yani beleş) ümidi ile zâr (ağlayıcı) olma! Bir kemiğe yalvarıp da aşağılanma. Gerçi kalp gözü açık olup ibretle bakan kişiler: o iki zardan biri güneş, biri de aydır derler. Varlığın ve yaratılmışların altı yönü tavladaki altı kapı. Pulları da (beyaz ve siyah renk ile) birbiri ardınca dönen gece ile gündüzdürler.)

Temel yaklaşım itibariyle erdemli ve değerler konusunda hassas karakterli nesiller için, oyun kavramına karşı olumsuz kanaate sahip olan Nâbî yukarıdaki beyitlerde metaforik söylem ve metin çözümlemesiyle basit olan konuya felsefî bir derinlik kazandırmıştır.

Bireysel ve toplumsal anlamda keyifli ve eğlenceli zaman geçirme, zamanı değerlendirme konularında değişik yol ve yöntemler vardır. Bu oyunlar genellikle zaman tüketmeye dönük uğraşlar olarak kabul edildiği için pek çoğu rağbet görüp tasvip edilmemiştir. Bir kısmı ise kişiye bireysel anlamda katkı sağladığı yönüyle makbul sayılmıştır. Kişiye ve topluma katkısı olmayan zaman öldürmeye dönük oyunlar konusunda Nâbî eleştirel bir görüşe sahiptir.

1348. İy kalem-rân-ı kitâb-ı âmâl

Nazar-endâhte-i hüsn-i me'âl

1349. Ger Sitanbul'a düşerse seferüñ

Mansıba itse ta'alluk nazaruñ

1350. Olma reh-berde-i tadrîs ü kazâ

Kâdı-'asker de olursan farazâ

1351. Sanma zinhâr anı râhatlı tarîk

Emn ü âsâyişi yokdur tahkîk

1352. O tarîkun hatarı bî-haddür

İntizâr-ı emeli mümteddür

(Ey emeller kitabında kalem oynatan ve ey güzellik ve iyiliğe bakışlar gönderen(oğul)! Eğer yolun İstanbul'a düşer de gözün mansıb'a(bir makam mevkiye) takılırsa, sakın kadılık ve müderrislik işinde önderlik yapma! Faraza kazasker bile olsan onu da rahatı olan bir meslek sanma! Gerçekte kazaskerin de emniyeti ve dirliği yoktur. O yolun tehlikesi pek çoktur, emeline erişmek için bekler de beklersin.)

Nâbî oğluna yaptığı telkin ve tavsiyelerde sadece görüşlerini ifade etmekle kalmaz. Verdiği tavsiyelerle ilgili detaylı bir şekilde sebep ve sonuç bağlamında tecrübeye dayalı örnekler verir. Meslek seçimi konusunda özet olarak: Kul hakkı ve adalet sağlama konusunda devlet kapısında memur olmanın güçlük sıkıntı ve veballerini sıralayarak devlet görevlerinden uzak kalması yönünde oğlunu iknaya çalışır.

Nâbî yaşayıp gördüklerinden hareketle kazandığı deneyimlerden elde ettiği kanaat ve sonuçları da oğluna yansıtmaktadır. Genç bireyler için meslek seçimi önemli bir konudur. Ömür boyu severek yapacağı prestijli bir iş ve bunun karşılığı olarak elde edeceği gelirle yaşam standardını yükseltecektir. Ne varki dışardan cazip görülen iş ve mesleğin yaşanmadan bilinemeyecek yönleri de vardır. Oğluna dışardan cazip görülen meslekler konusunda da uyarılarda bulunmuştur.

1401. İy zer-i nâb-ı ‘azîzü’l- hilkat

Ma‘den-ârâ-yı cihân-ı hikmet

1402. Kîmyâ-sâzlığa itme şegaf

Eyleme mâluñı bî-hûde telef

1403. Olma zinhâr bu sevdâya esîr

Olacak hâl degüldür iksîr

1404. Yok yire itme tehî hemyanuñ

Bûteye koyup eritme cânuñ

1405. Kîmyâ kârını san‘at sanma

Mübtelânuñ sözine aldanma

(Ey yüce yaratılışın saf altını, Ey hikmet dünyasının maden süsü(oğul)! Kimya ile uğraşmaya aşırı sevgin olmasın, malını da boş yere elden çıkarma. Sakın bu (iksir) sevdasına esir olma! İksir gerçekleşecek bir durum değildir. (Ekonomik) dağarcığını boş yere boşaltma. Canını potaya koyup eritme! Kimya ile uğraşmayı sanat sanma! Ona müptela olmuş kişinin sözüne aldanma!)

Geçmiş devirlerin önemli heves ve uğraşlarından biri de (ilm-i kimya ve ilm-i simya gibi) insanın günlük yaşamında hızlı değişim ve dönüşüme sebep olacak iksir elde etme düşüncesidir. Dünya dertlerinden çabucak kurtulmak için iksir düşüncesi cazip bir ütopyadır. Emek vermeden meydana gelecek bu boş heves ve hayaller uğruna zaman çaba ve masraf etme Nâbî’nin onaylamadığı düşüncelerdir.

Burada oğluna verdiği öğütlerden Nâbî’nin realist bir kişiliğe sahip olduğunu bir kez daha görüyoruz. Hemen bütün tavsiye ve telkinlerinde dışardan görünenlerle

içerde var olan gerçekliğin farklı olduğuna dikkat çeken şair aynı tavrını kimya konusunda da sürdürmektedir. Nâbî'nin değerler eğitimi ve karakter gelişimi açısından bu bölümde yaptığı tavsiye ve nasihatlerden sağlam karakterli bir insanın boş hayaller peşinde koşmaması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz.

1497. İy sebak-han-ı kitâb-ı ülfet

Edeb-âmûz-ı rûsum-ı sohbet

1498. İtme zinhâr sakın nakl-i kelâm

Olma pâzeng-i kelâm-ı nemmâm

1501. Dehenüñ itme memerr-i akvâl

Dimesünler saña nakkâl-ı makâl

1502. Bezmden bezme getürme suhanı

Eyle sandûk-ı emânet deheni

1503. Dehen ü gûşî emânetkâr it

Geh sorarlarsa bile inkâr it

(Ey kaynaşma ve dostluk kitabından ders okuyan! Ey sohbet usullerinden edep öğrenen oğul! Sakın ola ki söz taşıma! Söz taşımanın kavadı olma! ((Ey Oğul!)) Sakın ağzını sözlerin sokağı yapma, sana söylenenlerin taşıyıcısı demesinler! (Ey Oğul!) Bir meclisten başka bir meclise söz getirme ve ağzını emanet sandığı yap! (Ey Oğul!) ağzını ve kulağını (güvenilir bir) emanetçi et, eğer sorarlarsa bile (duymadım-görmedim-bilmiyorum diye) inkar et!)

Hiç şüphesiz taşınan sözün doğruluğu yapılan davranışın çirkinliğini gidermez. Söz taşıyana itibar edilmemek gerekir. Türk toplum hayatı da İslam kültür ve öğretisi de bu davranışı sergileyen kimseleri hoş görmediği gibi en ağır kelimelerle de lânetlemiştir. Değer eğitimi ve karakter gelişimi açısından laf taşıma istenen bir davranış kalıbı değildir. Bunun için Nâbî oğluna bu konuda açık nasihat ve uyarılarda bulunmuştur.

İnsan ilişkileri ve iletişimin sıhhati açısından birlikte yaşama sürecinin en önemli hususlarından biri de karşılıklı güvendir. Güven sadece kişilerin can ve mal

emniyeti açısından önemli değildir. Kişilerin konuşma ihtiyaçları bağlamında güvenerek iletişim halinde olduğu kişilere emanet ettiği bilgi belge eylemleri de içine alan geniş bir kullanım alanına sahiptir. İnsanların birbirine emanet ettikleri bilgi ve belgelerin kişilerin istekleri dışında üçüncü şahıslarla paylaşılması doğru değildir. Böyle bir davranış ikili insan ilişkilerine zarar verir. Bu davranışı alışkanlık haline getirenler toplum nazarında itibar kaybederler.

BÖLÜM V

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Nâbî'nin şiir dünyasını şekillendiren şart ve unsurların, yaşadığı devir Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü idari, askerî ve ekonomik şartlardan etkilendiğini biliyoruz. Bu şartlar içinde dönemin şiir anlayışında değişiklik olması gerektiğini düşünen şairin, bu düşünceyle şiirlerinde yeni bir ahlâki içerik arayışına yöneldiğini düşünebiliriz.

Mesnevîler genellikle; şâirlerin geniş yelpazede hemen her konuda halkı eğlendirirken aynı zamanda onları bilgilendirip, eğitip öğretmek amacıyla kaleme aldıkları eserlerdir. Bu sebeple kasidelerin aksine; mesnevilerde halkın anlayabileceği dil ve üslup kullanılmış, sanat endişesinin arka planda bırakıldığı söylenebilir. Mesneviler manzum olarak yazılmalarına rağmen; anlatım tekniği yanında dil ve üslup olarak şiirlerde başvurulmuş sanatlı anlatım yerine, nazmı nesre yaklaştırarak anlatan, hikâye etme özelliklerini de içeren bir üslup kullanılmıştır. Bir nasihatname olarak “Hayriyye” adlı eser; yazılma amacına göre eserin muhatabının küçük olması yanında kültürel seviye bakımından sıradan okuyucunun bile anlayabileceği şekilde kaleme alınmıştır. Eserin verildiği dönem sosyo-kültürel yapı dikkate alınarak ayrıca metni bir lügat ve metin şerhi ile açıklamaya ihtiyaç duyurmayacak şekilde yazılmıştır. Eserde böyle bir üslup tercihinin bilinçli yapıldığını söylemek mümkündür.

Şâir Nâbî temel olarak şiirlerine yansıyan özellikleriyle hikemi tarz felsefeyi benimsemiş, bu düşünceyle şiirler söylemiş bilge kişiliği ve felsefi alt yapısı olan bir şairdir. Hayriyye-i Nâbî adlı eseriyle oğlu üzerinden idealize ettiği bireysel ulusal ve evrensel değerlere sahip, sağlam karakterli geleceğin genç bireyleri için pek çok konuda eğitici öğretici, yol gösterici öğütlerde bulunmuştur. Hayriyye-i Nâbî bu özellikleriyle genç kuşakların donanım ve zihinsel alt yapılarını hazırlamada önemli bir role sahip didaktik-pedagojik bir eserdir.

Nâbî, dînî duyguları güçlü bir şair olarak insan ilişkilerinde gönlü incitmemeye özen gösterilmesinden yanadır. Eserlerinde bütün telkin ve yaklaşımları insanlara hakaret ve onları toplumda küçük düşüren hiciv konusunda hassas davranılmasını ister. Bu konuda oğlunun şahsında genç bireylere öğüt verirken insana temel yaklaşım ve hareket noktası olarak kul hakkı ve gıybet açısından bakar. Hiciv erdemli karaktere

sahip insanların yazacağı bir şiir değildir. İyi ve güçlü bir şair hiciv yerine insanları mest edecek, okuyanları büyüleyecek şiirler için zaman ve emek harcamalıdır.

Eserin bütününde görülen dil üslup ve anlatım formundan Nâbî Efendinin telkin tavsiye ve görüşlerinde kişisel kanaat ve görüşlerinin yanına yorumlar da katarak yansıttığı görülmektedir.

Genellikle nasihatnamelerde görülen düz ve kuru anlatım Nâbî'nin güçlü şairliği, metaforik üslubu ve anlatımdaki üstün kabiliyet ve kapasitesi sayesinde Hayriyye-i Nâbî akıcı ve rahat okunan bir üsluba sahiptir.

Nâbî bu eserinde Türk dilinin sade ve güçlü söyleyişleriyle her kesimden geniş halk kitlelerine hitap etmeyi başarmıştır. Günümüz genç kuşakları için de değerlerin aktarılması ve karakter ve kişilik gelişmelerinin sağlanmasında yararlanılabilecek eğitsel öğelere sahiptir. Bu eserin aynı zamanda, somut olmayan kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında, benimsetilip kavratılmasında da önemli bir işlev ve potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aydeniz N. (2018). “*Şair Nabi ’den Öğütler*” Hiperyayın.
- Bilkan, A. F. (2002). *Hayri-name ’ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Döşünce Hayatı*, Akçağ Yayınları.
- Canım, R. (1989). Pend-nâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları. Milli Kültür Dergisi, S.66, 22-25.
- Demirel Ş. ve Özmen, S. “ Çocuk Hikâyelerindeki Kahramanların Çocuklara Rol-Model Olma Durumları” Yargı Yayınevi.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2020). “Karakter Eğitimi El Kitabı.”Nobel Yayınları.
- Genç, S.Z. ve Beldağ, A. (2019). “Karakter ve Değerler Eğitimi.” Pegem Yayınları.
- Kağan, M., ve Yılmaz, N. (2019). “Karakter ve Değerler Eğitimi.” Pegem A Yayıncılık.
- Kaplan, M. (2015). “Hayriyye-i Nabi“ AKM Yayınları.
- Karatay, H. (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı, Turkish Studies, 6/1, 1439-1454.
- Mengi, M. (1987). “Divan Şiirinde Hikemi Tarzın Büyük Temsilcisi Nabi.” Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Kurumu AKM yayını.
- Özdemir, M. ve İdi Tulumcu, F. (2017). Değerler Eğitiminde Edebi Eserlerden Yararlanma: Fatma Aliye’nin Muhadarat Romanı Örneği, Özgün Araştırma, 7(4) 720-729.
- Pala, İ. (2005). “Hayriyye”. Kapı Yayınları.
- Pala, İ. (2006). “Nasihat-nâme. İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, 409,” İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sağlam, H.İ. (2019). “Karakter ve Değerler Eğitimi” Pegem Yayınları.
- Sırrı, V. ve Mehmedoğlu, A. U. (2015). Karakter Eğitimi: Dün, Bugün ve Yarın. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi,4 (1), 121-144.
- Şener, H. (2013). Hayriyye-i Nâbî’de Aktarılan Değerler, Turkish Studies, 8/1, 2501-2524.

TDK Türkçe Sözlük

Ulusoy, K. (2019). “Karakter Değerler ve Ahlak Eğitimi” Pegem Yayınları.

Ünüvar, P. ve Ersoy A.F. (2019). “Karakter ve Değerler Eğitimi”. Anı Yayınları.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2011). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri” Seçkin Yayınları.

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Seda DOĞAN ÖZTÜRKCAN		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Türkçe Eğitimi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül	Türk Dili ve Edebiyat Öğretmenliği	1989
Tez Başlığı	Karakter ve Değerler Eğitimi Açısından Hayriyye-i Nabi Üzerine Bir İnceleme		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ömer İNCE		
Akademik Eserler			
(Makale, kitap, kitap bölümü, bildiri, poster, sergi, konser vb. eserlerden kaynakça yazım kurallarına göre en fazla 10 eser yazılmalıdır.) Tezden üretilen yayınlar * ile işaretlenmelidir.			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

